

Lamed

List za radoznale
Izabrao i priredio Ivan L Ninić

Godina 7

Broj 12

Decembar 2014

Jovica Aćin

Kant i Bodler sa Sadom

*Povodom dvestogodišnjice smrti Markiza de Sada donosimo odlomak iz knjige Jovice Aćina **Apokalipsa Sad, nacrt o božanstvenom markizu**. Knjiga je do sada imala tri izdanja na srpskom jeziku (**Kov**, Vršac, 1995, **Rad**, Beograd, 2004, **Službeni glasnik**, Beograd, 2013) i jedno na mađarskom (*Sade Apokalipsise*, Budapest, Atticus, 1999)*

Jovica Aćin istražuje delo božanstveno-bezbožnog Markiza de Sada, i to u sprezi s nekoliko presudnih momenata iz piščevog života. Markiz je sebe apokaliptizovao i tako je postao prorok tela i crni prorok našeg vremena. U knjizi *Apokalipsa Sad* prizivan je ne da bismo ga razumeli, što je postalo već samo sujeta, nego da se poput njega ne razočaravamo ni pred kakvim iskušenjem opstanka. U tom pogledu je književnost najneophodnija lekcija koju drži život. Ali, ima li još kome? Da li neko još za tu lekciju mari? Koliko god nas bilo na svetu, svet sve više nekako biva pust. Mučeno žudnjom za slobodom, ovo doba je ustoličilo smrt i zločin kao nijedno ranije. Aćin pita Markiza kome je pouka o žudnji namenjena. I možemo li da oprostimo sebi, jednostrano obuzetim Dobrim, kad ne vidimo Zlo koje u prilog sebi podjaruje tu ukletu obuzetost? Možemo li da podnesemo zlo koje nam se gomila od početka sveta? Opsednuti smo, možda i zato, krajem sveta, do mere da ne možemo više bez iluzija da događaji uopšte ikada završavaju. Događaji, očigledno je, mogu bez nas. Naše im je učešće suvišno. U tome je strahota: da smo žrtva u nečemu iz čega smo isključeni. Ne moramo to da prihvatimo, ali moramo da živimo s tim a da nas to ne ubija.

Delo Markiza de Sada je u mnogim elementima ekstremna književnost. A autor ove knjige zapravo traga za elementima teorije koju takva književnost podjednako pretpostavlja i zahteva.

Knjizara.com

Ispis o zlu

Upravo u jeku Francuske revolucije, dok je Sad aktivan u svojoj republikanskoj sekciji, u pariskoj četvrti Madlen, Imanuel Kant objavljuje svoju filozofsku studiju *Religija u granicama zdravog razuma* (1793) u kojoj razlikuje dijabolizam i bestijalnost.

Činiti zlo iz gluposti, na primer, nije jednostavno svodivo na bestijalnost. Bestijalnost je činjenje zla ne toliko iz nepoznavanja zakonâ (to jest, maksimâ za koje se Kant zalaže) koliko iz čovekove prirodne sklonosti prema zlu, na osnovu same čulnosti. Glupost znači ne znati zbog sopstvenih iluzija, zbog intelektualnih ograničenja da pojмимо zakon. Dijabolizam (zločinstvo) sastoji se u činjenju zla, uz punu svest, naime, činjenju zla radi samog zla, pri čemu se to činjenje uzdiže do opozicije, kao motiva, zakonu kao takvom. Radikalno zlo kod čoveka Kant smešta između bestijalnosti i dijabolizma. Prirodna sklonost čovekova prema zlu, po Kantu, radikalna je utoliko što destruiira maksime u samoj njihovoj osnovi i otuda sebe zaštićuje dotle da je neiskorenjiva posredstvom drugih maksima. Svest da se čini zlo i da se hoće zlo, podupire se i snagom čulnosti. Čulna priroda čovekova sama po sebi nije kadra da objasni to zlo, jer sputavajući čoveka lišava ga slobode i zabranjuje da se onda o govori zlu. Kada bi ostala čulnost sama, ona bi od čoveka činila jedino zver. No budući da čovek prevazilazi čulnost kao takvu, te doseže uvek do nekog moralnog načela ili motiva, on je, s obzirom na zlo, dijaboličko biće. Sloboda je uslov zla, to jest, sloboda je ono što razlikuje čoveka i životinju.

Tu konsekvenciju slobode, za razliku od njegovih savremenika i prosvećenih mislilaca jedini je do kraja bio spreman da pokaže i radikalno izvede De Sad. I to izvođenje, opet, iziskuje slobodu kao svoj uslov. Ako ne fizičku, Sad je imao svu unutrašnju slobodu i dovoljno odvažnosti da je iskuša do kraja. Nije propustio priliku, i znao je da je neće izdati ma i po cenu hiljadu života.

Dakle, i činiti zlo iz gluposti dijabolički je gest. Čovekova glupost, s obzirom na zlo, uvek je dija-

bolička. Kant kaže: satanska svirepost. To je verzija zla koja udružuje dijabolizam s bestijalnom, prirodnom sklonošću prema zlu. Sadovo dvostepeno poimanje prirode unosi komplikaciju u pitanje o kojem on i kakvom zlu govori. U Kantovom registru, Sadova prvostepena priroda, na koju se pozivaju njegovi libertenski duhovi, modulira zlo tek kao bestijalni čin. Moralne institucije zasnovane i izvedene iz te prirode, uspostavljajući drugostepenu prirodu, na koju se Markiz okomljuje, zapravo bi morale da budu i jesu čovekovo obmanjivanje prirode. Prirodna prava i čovekova odgovornost utemeljena na njima samo su društvena laž, koja dospevajući do slobode otvara sebi sve šanse za zlo. Zar Markiz ne raskriva potomstvu upravo te strahotne šanse? Imajući u vidu mnoštvo protivrečnosti kojima Sad operiše, i smislove koji su jedino obećani u načinu njegovog mišljenja i govoru njegovih fiksijskih radova, bojim se da išta tvrdim, ali mi se čini da je odgovor potvrđan. Da, ali uz uslov, koji je nesumnjivo ispunjen, da je radikalno zlo na delu u Markizovoj tamnoj viziji.

Stalno je naglašavana Bodlerova bliskost Pou. Međutim, Valter Benjamin iznosi u zapisu *Tumaralo*: „Bodler nije napisao nikakav detektivski roman zato što ga je njegova nagonska struktura onemogućavala da se identifikuje s detektivom. Kalkulisanje, moment konstruisanja, kod njega je na strani asocijalnog. Taj moment je kod njega integralni deo svireposti. Bodler je bio odveć dobar čitalac Sada da bi se uopšte mogao porediti s Poom.“

Možda je Benjamin suviše brzo otpisao moguće prisustvo sadovske svireposti kod Edgara Alana Poa, ali je izvesno da je dobro uočio neophodnost povratka Sadu ukoliko želimo da razmatramo zlo: „Valja se uvek vraćati Sadu, to jest *Prirodnom čoveku*, da bismo objasnili zlo.“ To kaže Bodler, a citira ga Benjamin.

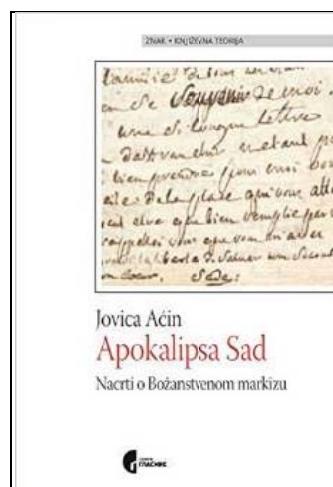
A možda isuviše brzo otpisujemo i postojanje momenta konstruisanja kod Sada. Jer nisu li kalkulisanje i, uopšte, kalkulabilni um, barem u slučaju zla, takođe prisutni u *Prirodnom čoveku* kako ga Sad vidi?! Prisutni su, svakako, u inscenacijama koje on priređuje prirodnom čoveku u svojim delima.

Bodler i na drugom mestu spominje Sada, što ukazuje na usmerenje njegovog čitalačkog iskustva u slučaju Markizovih dela. Ta beleška, povodom Lakloovih *Opasnih veza*, govori o odnosu zla i saznanja, zla i samosvesti.

Zapisak *Lažni novac*, iz *Spleena*, Bodler završava komentarom da „nije nikada oprostivo biti zao, ali postoji neka olakšavajuća okolnost u tome da znate da to jeste; a najnepravilniji od poroka jeste činiti zlo iz gluposti“. Bodler se takoreći protivstavlja Kantovoj postavci. Izgleda dvostruko, ali samo usled izvesnog terminološkog razmimoilaženja. Za njega je Kantov dijabolizam lakša verzija zla, pa je, u neku ruku, i oprostivija. Ono što pak Kant naziva bestijalnost dobiva ovde drugo ime: satanizam. U belešci „O

Opasnim vezama“ Bodler određuje satanizam prostodušnošću, nesvesnošću ili nepoznavanjem sebe samog, pri čemu satanizam nije tek neka zamena za dijabolički simulakrum ili za preteranu žar neke bezdane perverzности. „U stvari, satanizam je pobedio. Satana se pretvorio u prostodušno biće. Zlo, upoznajući sebe, bilo je manje strašno i bliže izlečenju od zla koje sebe ne zna. Žorž Sand je inferiorna De Sadu.“ Opet o *Opasnim vezama*, po Bodleru toj „suštinski francuskoj knjizi“, čitamo da se „palma perverzности“ dodeljuje ženi, a „kobni i satanski“ karakter, „satanizam“, Šatobrijanu. Bodler citira pismo gđe Mertej upućeno Valmonu: „Nisam želela da uživam, htela sam da ZNAM.“ Bodler objašnjava da Žorž Sand i ostale žene jednom naglašavaju „htela“ a tripit „znam“. Ali kad govorimo o gđi Valmon, zašto zaboravljamo da u njenim rečima govori Šoderlo de Laklo, saopštava, naime, autor romana svoje viđenje žene i šta bi ona, njegova junakinja, rekla ili mogla da kaže!/? Kod Sada bi onda na prvom mestu bili u pitanju volja i instinkt. Zlo je tu po htenju i radi uživanja; o njemu se ne pita. Bodler, otuda, pojednostavljuje Sada i tako ga donekle promašuje.

Sada bismo još mogli da zapitamo Benjamina povodom njegovog tvrđenja o „nagonskoj strukturi“. Dok je mislio na Bodlera, Sad mu je izmicao. Uloga tela u poretku neke zajednice, neprekidno proklinjana i potiskivana, nalazi u Markizu svog vrhunskog branioca. Ni po čemu se ne može zaključiti, dok afirmiše život, da je ona razgraditeljska. Markiz je ne izvodi na pozornicu koja bi bila asocijalna ili socijalna. Ta opozicija je vidljiva samo u ravni dvostepene koncepcije prirode, te zlo izvire iz oba stepena. Čemu, inače, Sadov napor da Francuze upozori na telo da bi doista postali slobodni i, kaže, istinski republikanci?! Radikalno zlo deluje, prema Markizu, simetrično: socijalno asocijalizuje, ali i asocijalno socijalizuje.

Hroničar apokalipse Henri Miler

Apocalypsis“, „apocalypso“ grčki je prevod hebrejske reči "gala" i znači otkriti, saznati, spoznati istinu, ali znači i otkriti pokriveni deo tela. Originalno značenje apokalipse nema, dakle, prizvuk katastrofe ili kraja sveta, već ima smisao kontemplacije, otkrivanja istine, nadahnuća.ⁱ

Spisateljstvo Henrija Milera je apokaliptično i to upravo u ovom, integralnom smislu, otkrivanja, raskrivanja sveta, njegovih pokretačkih i destruktivnih sila. Milerova proza odlikuje se slobodnim, esejističkim stilom, koji neki autori nazivaju čak nepismenim: „Henri Miler piše kao da je upravo otkrio abecedu.“ⁱⁱ On hita da zabeleži što više, piše logoreično, bombastično i mahnjivo.ⁱⁱⁱ Nejasna je granica između fikcije i autobiografije. No upravo takva slobodna, necenzurisana proza jeste apokaliptična; ona prelazi granice stila, forme, fikcije, morala i istine.

Apokaliptički ton ima značenje otkrivanja istine i obnaživanja: pisac ga koristi u oba smisla. On otkriva suštinu haotičnog sveta koji ga okružuje, njegova ograničenja, licemerje i slabost, ali podiže i tkaninu sa ljudske polnosti. Razgolićavanje ljudskog tela i njegovih funkcija može delovati agresivno, zastrašujuće i uznemirujuće. Sud u Americi je proglasio Henrija Milera pornografom i zabranio štampanje njegovih romana. Erika Džong pravi interesantno zapažanje kako „moderni čovek laska sebi da je slobodan i da poseduje izbor. Jedan od dokaza neslobode je i duboka površnost seksualne revolucije, koja se nikad nije oslobodila krivice i anhedonije.“^{iv} Apokaliptički, raskrivajući manir Milerove proze uznemiruje slobodom govora: „Dok promatram Van Nordena kako na nju navaljuje, čini mi se da gledam nekakav stroj kojemu su zupci iskliznuli. Prepušteni sami sebi, oni bi ovako mogli vječno nastaviti, vječno mleti i klizati, a da se nikada ništa ne dogodi, sve dok neka ruka ne isključi motor. Pogled na njih, sparene poput dvije koze, bez i najmanje iskricе strasti, kako melju i melju bez ikakva razloga, osim petnaest franaka, inspire iz mene i posljednju mrvicu osjećaja što ga imam, osim neljudske želje da zadovoljim svoju radoznalost.“^v Razotkrivanje počiva na više nivoa. Ogoljena telesnost seksualnog čina pred posmatračem, zatim otkrivanje besmisla tog čina, kog ne pokreće strast

nego novac, čin mehanizacije Erosa, gubitak skrivenog, tananog u putenosti, gubitak tajne telesnog odnosa. Na kraju, razotkrivanje posmatrača, nosioca apokaliptičnog glasa, on otkriva da se u njemu samom gubi ljudskost i ostaje ono neljudsko.

Apokaliptički ton u književnosti uvek je autopoetički, on pored teme kojoj prilazi prožima i samu sturkturu teksta,^{vi} jezika, pisanja i iskustva prisustva teksta. Takav je i ovde slučaj. Ton otkrovenja dopušta Mileru da obuhvati više od samog pisanja, da stvori mitologiju. On je doveo do savršenstva mit o prognanom piscu, gde siromaštvo, otpadništvo i boemski život garantuju profesionalni spisateljski integritet.^{vii} „Nemam novaca, nemam prihoda, nemam nade. Ja sam najsrećniji čovek na svetu. Pre godinu dana, pre šest meseci, mislio sam da sam umetnik. Više to ne mislim, sad jesam.“^{viii}

Ta mitologija je raskrivajuća, proročka, pisac u razodevanju počinje od sebe i od sopstvenog teksta, balansira između fikcije i ispovesti, filozofije i pripovesti, ne drži se čvrste forme i teče u velikom broju zasebnih tokova. Henri Miler podjednako opaža svet i pripoveda o njemu i opaža i raskriva sebe u odnosu sa svetom.

Spisateljski, polu-autobiografski svet Henrija Milera počiva na mitologiji boemstva i siromaštva u dva geografska prostora: Parizu i Sjedinjenim Američkim Državama. „Rakova obratnica“ je piščev prvi roman objavljen u Parizu 1934. godine. U Americi je bio zabranjen sve do 1964. godine zbog optužbi za opscenost i pornografiju. „Jarčeva obratnica“^{ix} je napisana četiri godine kasnije i doživela je istu sudbinu kao i Milerov prvi roman – objavljena je u Americi tek 1961. godine. Kao što centralni deo sveta počiva između dva povratnika ili obratnice, tako i Milerov privatni svet počiva unutar ovih povratnika – između Pariza i Bruklina, evropskog i američkog duha. Njihova spona leži u identifikaciji Pariza i predratnog Bruklina – slobodu koju je Miler osetio u Evropi, doživeo ju je i u detinjstvu u Bruklinu.^x „Jarčeva obratnica“ obuhvata dvadesete godine prošlog veka u Njujorku, kada je Miler radio u kurirskoj službi. Roman sadrži i sećanja na detinjstvo i u njemu Miler iznosi filozofska viđenja i stavove o američkom duhu i kulturi, koje će uporediti sa evropskim duhom u „Rakovoj obratnici“. U prvom romanu, on opisuje potonje događaje iz Pariza tridesetih godina, opisuje prosjačenje, siromaštvo i život na ulici. Iako je Miler u prvom romanu prosjak, a u drugom zaposleni otac porodice, granice njegovog sveta su iste u oba romana. Naime, Henri Miler se

okružuje istom scenografijom na oba kontinenta: ulica, kafana, bordel, jeftin hotel. Marginalne prostore naseljavaju marginalni ljudi. Estetika ružnog dominira. Negativan estetski prostor inicira osećanje kraja i propasti sveta. Iako je primarno značenje hebrejskog gala otkrivam, iznalazim, svaki apokaliptički spis ima eshatološki diskurs. Time, Milerova estetika odgovara modernijem značenju apokaliptičkog tona, u smislu dolazećeg kraja, kako to Miler kaže „rak vremena koji izjeda svet“.^{xi} Apokaliptička poruka je prenesen glas, ona je uvek u dolaženju, nju u biblijskom kontekstu prenose anđeli. U proznoj mitologiji Henrija Milera nema andeoskih figura, on je nosilac glasa o nadolazećem kraju, o svakodnevnoj apokalipsi. Miler je stvarao apokrifnu književnost. Ona odstupala od pravila, nije nimalo konzervativna, otkriva crnilo i glib, otkriva rak i propast sadašnjeg trenutka i njegovu beskrajnu trajnost i sporu smrt. Taj prostor Mileru omogućava da „lišen aktivne uloge u životu“^{xiii} otkrije istinu o svetu i sebi. Otkrivanje istine je blisko prosvetljenju uma, nadahnuću. U biblijskom smislu, otkrovenje je svetlost: „...i noći više neće biti, i neće trebati svetiljke“^{xiii}. Apokaliptička svetlost koju Milerov glas pronosi je svetlost ekstaze. Negativni prostori koje pisac uzima za svoj mitološki okvir kontrastirani su prema potrazi za svetlošću. Prosvetljeno stanje za kojim Miler žudi je ekstaza pisanja, kretanja i življenja. To je ushićenje slobodom i razodevanje sveta u potrazi za Erosom. „Kada bih uzeo tvoj štap, ovakav osrednji kakav jeste, i probušio njime malu rupu u tvom boku, mogao bih sakupiti dovoljno materijala da napunim Britanski muzej. Mi zastanemo na pet minuta i progutamo vekove. Ti si sito krzo koje se protiskuje moja anarhija, pretapajući se u reči. Iza reči je kaos.“^{xiv} Sloboda leži u prostoru, Eros prebiva u ljudima. Henri Miler odaje počast ljudskoj nesavršenosti. Prema njoj se odnosi sa romantičnim i ironičnim idejama: on vidi sreću u svetu koji se raspada. Rak vremena izjeda svet, kraj je neminovan, sve je nagrizenno, načeto i trulo. U tom univerzumu večitog kretanja ka kraju Miler iznalazi da Eros u čoveku i drži ga živim. „Učini bilo što, ali neka to stvara radost. Učini bilo što, ali neka to rodi ekstazom. Pohota, zločin, svetost: životi mojih obožavanih, propast mojih obožavanih, riječi koje su ostavili iza sebe, riječi koje nisu dovršili, sve što su vukli za sobom, dobro i zlo, tugu, nesklad, gorčinu, sukobe koje su stvarali. Ali iznad svega, ekstazu!“^{xv}

Apokaliptička poruka je istina o kraju i kao takva, ona je nužno i istina o istini.^{xvi} Izvesne feminističke studije greše kada kažu da je Milerov glas o istini isterivanje maskuline dominacije.^{xvii} Henri Miler ne

iznosi proklamatorske poruke, sem one apsolutne. Otkrivanje apsolutnog i najava sporog, dolazećeg kraja su filozofske misli, koje Henri Miler pretače u proročke.

Njegova proza je kontemporarna upravo zbog sveobuhvatnog kretanja ka istini. „Zar nije posve nevažno kako čovjek otkrije istinu ako je se dočepa i drži u životu?“^{xviii} Milerovo otkrivanje sveta je proza mraka i svetlosti, niskosti i veličine. Iako pisac kaže da put do istine nije važan, veličanstvenost njegovog stvaralaštva, njegovog apokrifa velika je koliko i apsolutna istina.

ⁱDerida, Žak, „O apokaliptičnom tonu usvojenom nedavno u filosofiji“, Oktoih, Podgorica, 1995. str. 10.

ⁱⁱRexroth, Keneth, „Introduction to Henry Miller's *Nights of Love and Laughter*“, Signet, 1955. str. 2

ⁱⁱⁱJong, Erica, „The Devil at Large“ Grove Press, New York, 1994. str. 46.

^{iv}Ibid. str. 26.

^vMiler, Henri, „Rakova obratnica“, BIGZ, Beograd, 1985. str. 142.

^{vi}Derida, Žak, „O apokaliptičkom tonu usvojenom nedavno u filosofiji“, str. 64.

^{vii}Meisel, Perry, „A dirty young man and how he grew“, New York Times review, New York, 1991.

^{viii}Miler, Henri, „Rakova obratnica“, str. 7.

^{ix}Miler, Henri, „Jarčeva obratnica“, Otokar Keršovani, Rijeka, 1968.

^xRexroth, Keneth, „Introduction to Henry Miller's *Nights of Love and Laughter*“str. 3.

^{xi}Miler, Henri, „Rakova obratnica“, str. 186.

^{xii}Miler, Henri, „Rakova obratnica“, str. 151.

^{xiii}Novi zavet, Komisija Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne Crkve, Beograd, 1984. XXII, 5

^{xiv}Miler, Henri, „Rakova obratnica“, str. 16.

^{xv}Miler, Henri, „Rakova obratnica“, str. 244.

^{xvi}Derida, Žak, „O apokaliptičkom tonu usvojenom nedavno u filosofiji“, str. 56.

^{xvii}Jong, Erica, „The Devil at Large“, str. 57.

^{xviii}Miler, Henri, „Jarčeva obratnica“, Otokar Keršovani, Rijeka, 1968. str. 186.

Dragana Paunović, (Beograd, 1986) filolog opšte književnosti i teorije književnosti, nedavno završila master studije na matičnoj katedri, autorka bloga *Švrakopisi*.

Dante o djelovanju zvijezda i slobodnoj volji u prijevodu i interpretaciji Izidora Kršnjavog

U pretkršćanskom i uopće u poganskom svijetu prevladavao je fatalizam.¹ Međutim, znanstvenici kršćanskoga svjetonazora koji su proučavali astrologiju zaključivali su da slobodna volja u čovjeka ne podliježe stelarnim utjecajima.² Toma Akvinski (1224/25-1274), koji je bio učenik Alberta Velikoga, uputio je „svojemu predragome subratu“, koji je, kako se pretpostavlja, bio „fra Reginaldo da Piperno“³ spis *De iudiciis astrorum (O rasuđivanju prema zvijezdama)*, oko 1269-1272) i u njemu naučava:

„Prije svega valja da znaš da se snaga nebeskih tjelesa proteže i na zemaljska tijela... I stoga, ako tko konzultira zvijezde kako bi predvidio učinke tjelesne prirode, na primjer ružna ili dobra vremena, ili zdravlja, ili bolesti tijela, plodnost ili neplodnosti roda, te ostale slične stvari koje ovise o prirodnim i tjelesnim uzrocima, čini se da to nije grijeh. Svi se ljudi, što se tiče tih učinaka služe promatranjem nebeskih tijela. Tako seljaci siju i žanju u određeno vrijeme, koje se određuje na temelju kretanja sunca; mornari izbjega-

¹ „Il fatalismo infatti è il principio capitale che l' astrologia impose sul mondo. I Caldei furono i pimi a concepire l' idea della Necessità dominante dell' Universo. Questa è anche una delle idee principali degli Stoici.“ (Franz Cumont. *Astrologia e religione presso i Greci i Romani*. A cura di Antonio Panaino. Mimesis, Milano, 1997, str. 173)

² „Man kann von der Astrologie nichts erfahren als ein bestimmtes Abweichen der geistig-seelischen Neigung vom Normalmaß; wie der Mensch in einer bestimmten Hinsicht in der Zukunft sein wird, liegt in der hinsichtlich des politischen Lebens ganz und gar freien Entscheidung des Menschen, der ein Abbild Gottes ist und nicht nur ein Naturgeschöpf, wie es bei anderen Wesen der Fall ist. Ob also Krieg oder Friede in irgendeinem Bereiche zu erwarten ist, darüber mögen die urteilen, die sich in der Politik auskennen und denen nicht weniger die Möglichkeit der Vorhersage gegeben ist als dem Astrologen. Denn auch die Politik hat, wenn ich so sagen darf, ihre eigenen Gesetze, und zwar nicht weniger wirksam als die Einflüsse des Himmels.“ (Johannes Kepler, *Über die zuverlässigeren Grundlagen der Astrologie. /De fundamentis astrologiae certioribus/*. Rosenkreuz Verlag, Kassel, 1975, str. 37.)

³ Tommaso d'Aquino, *L' uomo e l' universo. Opuscoli filosofici*. A cura di Antonio Tognolo. Rusconi, Milano, 1982, str. 221-222.

vaju ploviti za puna mjeseca ili za pomrčine; liječnici prema bolestima paze na kritične dane koje određuju prema tijeku sunca i mjeseca. Stoga nije neuputno, prema nekim drugim okultnim opažanjima zvijezda a s obzirom na učinke tjelesne naravi, služiti se rasuđivanjem s pomoću zvijezda. Ali, nešto se mora čvrsto paziti, da čovjekova volja nije podložna nužnosti zvijezda; inače bi nestala sloboda volje, a ako bi nje nestalo ne bi se moglo čovjeku pripisati zasluga za dobra djela, niti grijeh za zla djela. I stoga svaki kršćanin mora čvrsto držati da ono što ovisi o čovjekovoj volji kao što su ljudska djela nije nužno podložno nužnosti zvijezda. I zato se kaže u Jeremije (X, 2): 'Ne privikavajte se na običaje neznabožaca i ne bojte se nebeskih znakova! Jer ih se samo neznabošci plaše.' Ali se zloduh hoteći svakoga prevariti, može ubaciti u djelovanje onih koji se savjetuju prema zvijezdama.“⁴

Poslije ovoga Tomina pisma u Katoličkoj crkvi zaključivalo se da uz praznovjernu postoji i znanstvena astrologija koju vjernici mogu konzultirati.⁵

Šesnaesto pjevanje *Čistilišta* središnji je dio cijele *Božanstvene komedije* i u njemu je Dante nedvojbeno izrazio da je slobodna volja nezavisna od astroloških utjecaja zvijezda.⁶

„Čistilište. 73. *Nebo gane prve vam trzaje*. Astrologija u staro doba i astrološko bakanje, uplivalo je donekle i na mudroznance. Do danas ostalo je još u našem govoru: rodit se pod dobrom, ili pod zlom zvijezdom. Kršćanska škola svedjer je ustala, kako što ovdje i Pjesnik čini, proti zabluda astrologa, prisvojenim donekle od nekih filozofa, kako da bi ljudska kob zavisila o uplivisanju nebesa, na obranu slobode ljudske volje. O toj slobodi zavisi dobra ili zla kob čovjeka, napram tomu, kako se čovjek tom slobodnom voljom služi, birajući dobro, a odbijajući zlo. Sv. Toma

⁴Prijevod Tomina latinskoga teksta na hrvatski: I. Mužić. Prijevod citata Jeremije iz: *Biblija, Sveto pismo staroga i novoga zavjeta*. Preveo Ivan Ev. Šarić, VI. popravljeno izdanje. Hrvatsko biblijsko društvo Zagreb, Vrhbosanska nadbiskupija Sarajevo, Verbum Split, Naklada sv. Antuna Zagreb, Naša ognjišta Tomislavgrad, 2011, str. 912.

⁵ „Man ersieht daraus, daß sich die Kirche im wesentlichen an die von Thomas v. Aquino u. a. gemachte Unterscheidung zwischen natürlicher und judiziarischer Astrologie hielt, letztere wurde sogar nur insofern verboten.“ (Wilhelm Knappich. *Geschichte der Astrologie*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1967, XII+396) Usporedi i: Giuseppe Bezza. *L' astrologia Storia e metodi*. Teti editore, Milano, 1980, str. 54-56.

⁶ „Esso è il canto centrale non solo del Purgatorio, ma dell' intera Commedia, ed ha grandissima importanza perchè svolge la teoria del libero arbitrio, che è a base di tutto il poema, in quanto, negata la libera volontà dell' uomo, non si potrebbe più parlare di premi o di pene da assegnare alle azioni umane.“ (Ernesto Bignami, *La Divina Commedia. Purgatorio*. Edizioni Bignami, Milano, 1978, str.160)

piše: 'Da je razum i volja tjelesna moć, prikopčana ćutilima, slijedilo bi iz nužde da su tjelesa nebeska razlog odluke i djelovanja ljudskog; pa bi opet iz toga slijedilo da bi naravnim (slijepim) nagonom bio siljen čovjek na svoje djelovanje, kako i druge bezumne životinje; a iz toga bi još slijedilo, da čovjek ne bi imao slobodne volje, kako i druge (bezumne) stvari i naravi, već bi imao djelovanje opredijeljeno; a očito je da to nije tako (Summ. Th. I, 115. a. 4). Naučitelj Anđeoski češće se vraća na ovu stvar (Summ. Th. II, 95 a. 5; Contra Gent. III, 85 i t. d.). Stari Prišilijanci, utjecali su se k zvijezdi, što se pokazala kraljevima na Istoku o Spasiteljevu porodu, na potvrdu svoga nauka, da se svaki čovjek radja pod svojom zvijezdom, o kojoj da zavisi njegova sreća i nesreća. Istim riječima Sv. Vandela, na koje su se pozivali Prišilijanci, sv. Grgur papa pobija ih, te kaže, da iz riječi: *sve dokle dođe* (zvijezda) *te pristade, gdje bijaše djetesce*, ako se pazi dobro, proižiče sve obratno, nego su Prišilijanci zaključivali. To jest: zvijezda je bila na službi djeteta, te je išla k njemu; a ne dijete pod udesom zvijezde. (Hom. 10 *in Evangelia*).⁷

„Čistilište. 75. *Vam med dobrom i zlom razbor sjaje – I sloboda.* Zakonoša Mojsija, na ime gospodnje, kaže Izraelu: 'Budi mi svjedok nebo i zemlja, kako sam ja vama predložio život ili smrt, blagoslov ili prokletstvo. Izaberi dakle život, da budeš živio ti i sjeme tvoje.' (Deut. XXXI, 19). A u knjizi Crkvenjaka (Ecclesiasticus) štijemo: 'Bog, u početku stvori čovjeka, i pripusti ga vlasti njegove samoodredbe. Pridodade mu svoje naloge i zapovijedi. Ako, ostajuć svedjer njemu vjeran, kako je ugodno njemu, budeš hotio vršit zapovijedi, ove će biti tvoj spas. On je stavio preda te vodu i oganj: odaberi što ti je milo. Pred čovjekom je život i smrt, dobro i zlo; a bit će mu podijeljeno ono, što on bude odabrao.' (XVI, 14–18).⁸

Pakao

Dante je svoju pjesmu nazvao 'Komedijom' s osobitoga razloga, zato nisam htio pohrvatiti ovaj izraz. U Srednjem vijeku bili su nejasni pojmovi o klasičnoj drami. Pod imenom Komedija nisu razumijevali Lakrdiju pače ni Glumu. Nisu uobće razlikovali epsku pjesmu i dramu. Epska pjesma, koja je žalosno počela, a sretno se svršila, nazivala se 'Komedijom', ako se svršila žalosno, nazivali su je

⁷ Alighieri Dante, *Divna gluma*. „Preveo i protumačio F. T.“ (Biskup F. Uccellini). Nakladom Biskupskog sjemeništa 'Lavova' u Kotoru. Kotor, Bokeška štamparija, 1910, str. 277.

⁸ Alighieri Dante, *Divna gluma*. Preveo i protumačio F. T. Biskupskog sjemeništa 'Lavova' u Kotoru. Kotor, Bokeška štamparija 1910, str. 277. Detaljnije o Danteu, zvjezdoslavlju i Tomi Akvinskom vidi u: Giorgio Siebzeher-Vivanti, *Dizionario della Divina Commedia*. Feltrinelli Editore, Milano, 1965, str. 550-553.

'Tragedijom'. Prema tomu je Virgilova Eneida Danteu, Tragedija, jer svršava Turnovom smrću, a vlastita mu je pjesma Komedija, jer pjesnik na kraju postigne najveću sreću...

Dante je vjeran učenik Tome iz Aquina u teologiji; u glavnomu pristaje uz njega i u filozofiji, što ga kao pjesnika ne priječi da ubere sa stabla arapske, novoplatonske i mistične filozofije cvijeće, što mu služi za vijenac poezije njegova velespjeva. Tako primjerice u Raju uzveličava Bonaventurinu teoriju o Svijetlu kao da je najuzvišenija netjelesna forma. Pa ipak ga Bonaventura ne vodi do vidjenja Boga, nego to čini Bernardo, mističar više čuvstvom nego umom. Jedno je poglavito, što sve učenjake Srednjega vijeka veže: stroga sredjenost u svim naukama. Pravnici rimskoga i kanonskoga prava, historičari i filozofi isto kao i teolozi: svi su sistematičari, pače, u hijerarhiju anđela u nebu uveden je strogo rasčlanjen red. Dante je i u tomu skolastičar. Krivo je mišljenje, da je ovakova stroga sistematika sprečavala slobodu mišljenja. Nikad nije bilo toliko slobode u raspravljanju filozofskih, pače i teoloških pitanja kao u Srednjemu vijeku. Bilo je dakako i oštre reakcije od strane oblasti protiv radikalnih struja i njihovih predstavnika, kao što takovih reakcija ima danas ne samo od strane oblasti nego i od strane udruženja svake vrsti.⁹

Čistilište

Već je Platon u svom dijalogu 'Gorgias' (c. 82) izrekao misao, da sudac u podzemlju, Radamante, sudi dušama. Dođe li zla duša pred njega, on ju ne pita: tko je, ni otkuda je, nego sudi, može li se izliječiti od zloće ili ne može, pa joj znakom odredi mjesto u Tartaru, prema tomu, da li će se poslije spasti ili zauvijek tamo ostati. Ova je misao po Istoku bila raširena u raznim oblicima; smije se pače tvrditi, da spada u praobjavu. Kršćanstvo utvrđuje nauku o čistilištu kao izvjesnu istinu, jer Isus veli da ima grijeha, koji se ne opraštaju ni na ovom niti na onomu svijetu. Iz toga slijedi da ih ima koji se na drugom svijetu praštaju... *Božanstvena komedija* prikazuje sav svemir, a taj u svom veličanstvu i u najmanjim svojim dijelovima nije drugo no jedna alegorija, koja u sebi krije nešto sasvim drugo negoli nam prikazuje. I mi ljudi nismo drugo no jedna alegorija, jer naše tijelo i naša pojava ne prikazuje pravo naše biće. Velika je i znamenita zasluga, da je Dante znao prikazati i istovrijednim slikama bitnost najvećih zagonetaka svemira i ljudstva. Mnogi zato baš drugi dio *Božanstvene komedije* smatraju vrškom Danteova umijeća.

⁹ Alighieri Dante, *Božanstvena komedija - Pakao*. Preveo i protumačio dr. Isidor Kršnjavi. Treće izdanje urešeno s 32 slike Mirka Račkoga. Naklada 'Tipografije', Zagreb, 1937, str. 28-29.

Uvod u šesnaesto pjevanje

Sadržaj. Vođen Virgilom Dante nastavlja svoj put kroz gusti dim, gdje borave srditi.¹⁰ Progovori Marko Lombardo žaleći se na sadašnji pokvareni svijet. Dante ne zna otkle ta pokvarenost: je li od utjecaja zvijezda ili od društvenih uređaja. Pita Marka Lombarda za uzrok, a ovaj mu temeljito odgovara.

Alegorija. Srditi borave u dimu, jer srdba potamnjuje dušu. Srditost izvire iz oholosti; pa kao što se oholi anđeli kazne u tminama pakla, tako srditi ovdje moraju podnositi tamu u dimu. Naprosto oholi pate na prvomu krugu pod vedrim nebom, no oni srditi, koje je oholost zavela na mržnju, zlobu pače i na zločine, moraju patiti u tami dima. Kazna oholih je teža, ali kazna srditih je dosadnija i mrža. Duše pjevaju molitvu 'Udijeli nam mira', jer srdba ruši mir duše. Na ovom krugu nema historijskih slika zaokvirenih u alegorije, kao u prva dva kruga; zato ima rasprava o slobodi volje i pjesnikov politički program, koji se poslije po višeput rasvjetljuje govorom i alegoričnim prikazivanjem...

Razgovarajući s Markom kaže Dante da ide vidjeti dvor Božji na sasvim neobičan način u novo doba. Hoće da podsjeti kako je nekoć Eneja i Odisej još za života prošao drugi svijet, a sv. Pavao Raj, no u novije doba osim njega nitko. On, dakle, ne uvažuje koje-kakve vizije u Srednjem vijeku, za koje se veli da su mu služile uzorom. Primjedba Markova da kreposti nestaju sa svijeta, potiče Dantea da nanovo razmišlja, što mu je drugim riječima već u krugu nenavidnika spomenuo Guido del Duca o tomu: da li su ljudi krivi, što su pokvareni, ili su krive zvijezde, koje vode čovjeka, imenice njegovu volju. Dante vjeruje u astrologiju i misli da zvijezde utječu na ljudski nagon; zato Marko kaže da zvijezde potiču čovjeka i vode njegovu volju donekle, ali ne toliko da volja ne bi mogla slijediti vodstvu uma, koji je neovisan od zvijezdâ. Um, koji rasvjetljuje volju, daje čovjeku sposobnost, da vidi što je dobro, što li zlo, pa da se bori protiv upliva zvijezdâ, ako vode volju na zlo. Ta borba, iz početka je teška, postaje sve lakša, kad se čovjek preda vodstvu uma i Božjoj milosti. Duša naginje na radost, jer ju nije stvorila nekakva strašna neznana prirodna snaga, nego dobri Bog. Ona, iz početka neuka kao dijete, teži za ništetnim radostima života, ne vidi pravoga cilja, ako ju ne ravnaju zakoni i kralj, koji znade pravi put k pravom gradu rajskoga

¹⁰ U drugom stihu opisujući tamu dima govori Dante o mračnom nebu. Riječi 'pover cielo' tumače stari komentatori da znači 'nebo bez zvijezda', 'nebo zastrto oblacima'. Istina, da obje te oznake pjesnik još napose ističe. Witte zato te riječi ne prevodi kao da su pleonazam. Philaletes i Basserman prevode: 'öder Himmel'; Gilde-meister: 'Winterhimmel', P. A. Fiorentino: 'ciel sombre'. Neki noviji Talijani: 'cielo, dove piccolo l' orizzonte', na što Dante sigurno nije mislio.

Jerusalima. Treba da bar izdaleka vidi tornjeve toga grada. Car, ako i nije svetac, treba da je pošten i plemenit vođa naroda. Pape, koji teže za svjetskom vlasti, krivi su, što car nema vlasti, da može vršiti zadaću koju mu je odredio Bog. Kad narod vidi, da oni, koji bi trebalo biti pastiri, žive samo za svoje požude, onda i on neće da živi za plemenitije ciljeve. Čovjeku su stavljeni dva cilja: zemaljska sreća i spas duše. Do prve vodi um i svjetske kreposti, a do drugoga Bog i evanđeoske kreposti; zato treba dvoje vođa: za sreću na zemlji – cara, za spas duše – papu.

Pjevanje šesnaesto

46 – 51. *'Lombard bijah, a zvali su me Marko. Svijet sam poznao i ljubio sam krepost za kojom sad više nitko ne poteže tetive. K uzlazu pravim putem ideš.' Tako odgovori i pridoda: 'Molim te da se za me (Bogu) moliš, kad budeš gore.'*

52 – 63. *A ja njemu: 'Vjerom ti se vežem, da ću učiniti, što od mene tražiš, ali ću da puknem od jedne sumnje, ako se je ne riješim. Ta je sumnja bila prije jednostavna, sad je dvostruka po tvojoj izreci (da je svijet pokvaren), koja mi potvrđuje (istinu), kad ovo, što čujem ovdje, spojim s onim, što sam čuo drugdje (u nižem krugu). Svijet je doista tako lišen svake kreposti, kako mi ti veliš, a pakošću je krcat i pokrit: no molim te, da mi rečeš uzrok tako da ga jasno vidim i da ga drugima pokažem. Jer jedan stavlja uzrok tomu (zlu) i nebo (utjecaj nebeskih tjelesa), a drugi ovamo dolje.'*

64 – 81. *Ote mu se dubok uzdah, što ga prije bol stegnu u jao, a zatim poče: 'Brate, svijet je slijep, a ti doista dolaziš iz njega. Vi, koji živite, pripisujete uzrok svemu jedino gore nebu, kao da ono sve sa sobom kreće po nekoj nuždi. Da je tako, u vama bi se uništila slobodna volja, pa ne bi bilo pravedno da dobro rađa radost, a zlo žalost. Nebo daje poriv pregnućima vašim, ne kažem svima, no uzmimo da kažem; svakako vam je dano svijetlo, da razlikujete dobro i zlo, i slobodna volja (vam je dana), koja, ako izdrži prvu borbu s nebom, poslije sve svlada, kad se dobro goji. Višoj snazi i boljoj naravi slobodno se podvrgavajte i ta u vama stvara i volju, za koju se nebo ne brine.'*

82 – 114. *Zato, ako sadašnji svijet skrene s puta, u vama je uzrok, u vama neka se traži, a ja ću ti sad u tom (istraživanju) biti pravom uhodom (vodičem).*¹¹

Raj

Dante, pod utjecajem sredovječnih Platoničara, ne priznaje da je veliki grčki mudrac Platon zvijezde

¹¹ Dante Alighieri, *Božanstvena komedija*. Drugi dio - *Čistilište*. Preveo i protumačio dr. Izidor Kršnjavi. Urešeno sa 17 slika Mirka Račkoga. Naklada 'Tipografije', Zagreb, 1939, str. 78-80.

smatrao božanstvima, pa tvrdi da su ljudi njegovu nauku zlo razumjeli. Uistinu pako Platon zbilja to uči, a nešto je te nauke ostalo i u samoga Dantea. On ne samo što pripisuje zvijezdama da utječu na posredno stvaranje; ne samo da im pripisuje da utječu trajno na svjetske događaje i na pojedine ljude: on pače zvijezdama daje za vode anđele, što se – uz kršćansku primjenu – prilično podudara s Platonovom naukom o nižim božanstvima.

Pjevanje četvrto

Ono, što (Platonov) Timej o dušama govori, nije nalik tomu što se ovdje vidi (da simboli predočuju apstraktne stvari), jer se čini da on (zbilja) onako misli, kako govori. On veli da se duša na svoju zvijezdu vraća misleći, da se odanle odcijepila, kad ju narav dade da bude forma (tijelu). Možda njegova nauka ima (i) drugo znamenovanje, nego li kažu riječi; i može biti, da ne bi smiješna bila, kad bi se pravo razumjela. Misli li on (Platon) da se u ove krugove (na zvijezdama) vraća čast (poradi dobrih) i prikor (poradi zlih) utjecaja (što ih zvijezde na čovjeka vrše), onda možda njegov luk donekle pogađa istinu. Ovo načelo (utjecaja zvijezdâ na čovjeka), krivo shvaćeno, zavelo je već gotovo cio svijet da je tako daleko pošao, te (planete) nazvao Jupiterom, Merkurom i Marsom...

Vidim dobro da se naš um nikad ne zasiti, ako ga ne rasvijetli Istina (Bog), izvan koje nema nikakove istine. On (naš um) počivao u njoj (u Istini), kao divljač u svom logu, tek što ju shvati; a shvatiti ju može; da ne bi mogao, sve bi naše želje (za istinom) bile uzaludne. Zato podno (korijena) istine izbija sumnja, kao izdanak; a narav je (naša takova), da nas tjera k vrhu od brijega do brijega. ...

Uvod u osmo pjevanje

Alegorija. Ljubav je uzrok dobru i zlu. Spašeni su oni kojima se grijesna ljubav obratila u ljubav k Bogu. Razlika mjesta, na kojemu su duše, znači raznolikost blaženstva. Ime Venera ima samo alegorično znamenovanje... Karlova duša tumači Danteu, kako se od darežljiva oca može roditi škrt sin. Već Aristotel uči, da u građanskom društvu ne može biti red, van ako su ljudi raznoliki. Tu razliku uzrokuje Božja Providnost preko zvijezda, a ljudi kvare dobri raspoređaj tim što ne među svakoga onamo, gdje mu je prema njegovim sposobnostima pravo mjesto.

Bonifacije VIII. Bio bi, primjerice, bolji vojskovođa nego li papa, a Robert bolji bogoslov nego li kralj.

Kad Dante pita, kako dobar otac može imati nevaljana sina, Karlo Martell ga upozorava na utjecaj zvijezda i njihovih duhovnih pokretača. Pokretači zvijezda skupa sa svojim oruđem, t. j. zvijezdama, nisu drugo no sredstvo, kojim djeluje Božja Providnost, koja sve ravna i vodi raznim putovima k određenom cilju, a to je unaprijed određeni sklad

svemira. Anđeoski kôri pokreću svu prirodu, ali uzimlju normu i zakon od Boga: oni su sluge Božje Providnosti.

Božja Providnost hoće da ne bude sve jednoliko, jer bi onda svemir bio jedna pustoš; ona je unaprijed od vijeka odredila ne samo općeniti cilj nego i pojedinosti te njihov međusobni odnošaj. Anđeli sredstvom zvijezda imadu provadati ono što Bog hoće, zato njihov utjecaj pogađa određeni im cilj kao strjelica odapeta sa lûka. Da to nije tako, bili bi nesavršeni anđeli pa i sam Bog.

Karlo Martell zatim pita kakav li je čovjek po svojoj naravi te odgovara da je socijalno biće, a socijalna organizacija pretpostavlja raznolikost individua. Prema tomu je nužno da ljudi budu raznoliko obdareni; jedan je rođen zakonodavac (Solon), drugi vojnik (Kserkso) treći svećenik (Melhizedek) a četvrti je tehnik (Dedal). Ovakvu raznolikost talenta dijele nebesa (la circular natura), ne gledajući na stalež obitelji. Romul je rođen od tako niska koljena da su moralji pričati e mu je ocem sam bog Mart, a nema veće razlike nego li između Ezava i Jakoba, prem su od istoga oca i od iste matere. Da Božja Providnost tako ne uvodi raznolikost, svi bi ljudi bili jednaki.

Ovo se nema shvatiti kao da Dante pripisuje mane ljudi utjecaju zvijezda i njihovih pokretača. On hoće samo istaknuti da pokretači ne dijele svima jednake darove, pa da ljudi na raznolik način upotrebljavaju ove darove, radi čega se mogu izopačiti svojom slobodnom voljom. Božja Providnost sve to dopušta da tim nastane raznolikost u svijetu, te se krepost još više ističe između mana.

Trebala bi dakle biti prva briga ljudi da proučavaju individualne sposobnosti, pa da prema tomu odgajaju mladiće, te ih upućuju na zvanje koje je njihovu naravnomu daru najprimjerenije. Kad bi se tako radilo, cijelo bi društvo živjelo sretno.

Konačno je Dante ošinuo Karla I Anžuvinca, jer je rado mnogo govorio; a svoga protivnika Bonifacija VIII, jer je sam znao vojsku komandirati ...

Pjevanje osmo

94 - 135. *Tako ja njemu; a on meni: 'Ako ti uzmognem pokazati jednu istinu, na ono što pitaš, bit će ti uprte oči (onako) kako mu (sada) držiš (okrenuti) hrbat (t. j. bit će ti jasno, kao što ti je sada sakriveno). Dobrota koja okreće i usrećuje cijelo kraljevstvo, kojim se uzdižeš, čini da Njezina Providnost biva snagom u ovim velikim tjelesima. Um, koji je sam po sebi savršen (Bog), obuhvata (na taj način) ne samo predviđene stvari (svaku za sebe), nego i sve zajedno, skupa s njihovim spasom; jer kolikogod (utjecajâ) ovaj lûk (ova sfera nebeska) strijelja (t. j. spušta na prirodne u nižim sferama), toliko pada određeno na predviđenu svrhu kao strjelica upravljena na cilj. Da tome nije tako, onda bi nebo, kroz koje prolaziš, proizvodilo djela koja ne bi bila umotvori, nego*

razvaline; a to ne može biti, ako nisu intelekti, koji ove zvijezde pokreću, manjkavi, (kako bi bio) manjkav i Prvi (Bog), koji bi ih stvorio nesavršene. Hoćeš li da ti se ova istina još više razjasni?' A ja: 'Ne, nipošto, jer vidim, da nije moguće, e bi priroda sustala u onomu što je nužno.' Na to on još: 'Sad reci, ne bi li za čovjeka na zemlji bilo gore, kad ne bi bio građanin (t. j. kad ne bi živio u društvu)?' – 'Jest', odgovorih ja, 'i ne tražim tu razloga.' 'A može li biti (društvo) da se dolje ne živi raznoliko u raznolikim službama? Ne, ako vam vaš učitelj (Aristotel) pravo piše.' Tako je dokazujući došao dovlje; onda zaključio: 'Dakle korijen vaših djela mora biti raznolik: zato se jedan rodi Solonom, drugi Kserksom, netko Melhizedekom, netko onim (Dedalom), koji, leteći po zraku, izgubi sina. Narav sferâ, što (utjecajem svojim) pečate samrtni vosak, dobro radi svoj posao, ali ne razlikuje kuću od kuće. Odatle dolazi da se Ezav odijelio u sjemenu (u materinoj utrobi) od Jakova, a Kvirin proizašao od tako prosta oca da su ga pripisali Martu. Rođena bi narav istim putem išla, kojim i roditelji, kad Božja Providnost ne bi nadjačala (ovaj nagon).

136 – 148. Sad vidiš pred sobom, što ti je bilo iza ledja; no da vidiš, kako mi se miliš, hoću da te zaodjene poput kabanice jedan dodatak. Uvijek se narav, ako joj sreću ne posluži, izvrgne u zlo, kao svako drugo sjeme izvan svoga podneblja. A kad bi (vaš) svijet tamo dolje vazda pazio na temelj što ga narav postavlja, slijedeći taj (temelj), mogao bi imati ljude dobre. Ali vi silite čovjeka rođena da se paše mačem na fratarsku kordu, a kraljem činite (onoga), koji je za propovjedaonicu. Zato je put (hod) vaš izvan kolosijeka.'

Uvod u deseto pjevanje

Tomina *Summa Theologiae* temeljno je djelo cijelog kasnijeg bogoslovlja, a ležala je za vrijeme tridentskoga koncila kraj *Biblije* na oltaru za slučaj, da se potrebuje autoritetna odluka u kojem prijepornom pitanju. Toma je u sebi sjedinio cijelo znanje svojega doba te je najviši znanstveni heros XIII stoljeća.

Toma govori Danteu o svom učitelju Albertu prije negoli o sebi samom. Albert, pridjevkom Veliki i Doctor Universalis, rodio se god. 1193. u Lanigonu. Učio je u Padovi, a naučao u Kölnu i Parizu, pošto je 1222. postao Dominikancem. 1260. postao je biskupom, a 1280. umro je u Kölnu. Ostavio je mnoga velika djela u kojima je nastojao svesti u sklad nauku Aristotelovu s kršćanstvom.

Pjevanje deseto

1– 6. Prva i neizreciva Snaga (Bog Otac) gledajući u Svoga Sina (Beskrajnu Mudrost) onom ljubavi (Duhom Svetim), koja vječno iz jednoga i drugoga proizlazi, stvori sve što se kreće u duhu (nevidljivo) i prostoru (vidljivo), takovim redom da onaj, koji to

motri, ne može a da ne uživa Nju (t. j. dobrotu i ljepotu Božju).

97-99. Ovaj, koji mi je zdesna najbliži, bijaše mi brat i učitelj, a bijaše on Albert iz Cologne, a ja (sam) Toma iz Aquina.

Uvod u dvadeset i drugo pjevanje

Alegorija. Što se duša više uzdiže nad zemaljske maljušne prilike, to jasnije vidi, kako su nišetne. Ljudi, koji ostaju zagreznuti u zemaljske brige i slasti, moraju nazadovati sve da su redovnici onoga reda, koji je bio uzorom svih drugih. Božja milost pomoći će redovnicima da se poprave, pa tako i svim ljudima...

Zodiak je krug, kojim sunce prividno kruži oko zemlje tečajem jedne godine te prolazi pred dvanaest zvijezda. Najvažnija su ona, kojima su dali oznaku: Rak, Vaga, Jarac i Ovan. Kao što rak ide unatraske, tako se sunce okrene na put natrag, kad dođe u znak Raka (21. lipnja)...

Pjevanje dvadeset i drugo

Čitaoče, tako se ja uzmogao povratiti k onomu (nebeskomu) pobožnomu slavlju, radi kojega (ovdje) često svoje grijeha oplakujem pa se u prsa bijem – (kako je istina, da) ti ne bi tako brzo prst izvukao i metnuo u oganj, kao što ja ugledah zvijezde (Blizanaca), koje slijedi (zvijezde) Bika, i (kao što) se u njemu nađoh. O, slavne zvijezde, o, svijetla, puna velike snage, od kojih priznajem, (da sam primio) sav svoj duševni dar, ma kakov bio; s vama je onda izlazilo, s vama zalazilo (Sunce), što je otac svakoga samrtna života, kad sam prvi put osjetio (udahnio) toskanski zrak; a poslije, kad mi je milost u dio pala, da stupim u visoki (osmi) krug (zvijezdâ stajačica), koje vas (Blizance i sve druge zvijezde stajačice) okreće, suđeno mi bijaše (da uđem baš u vaše zvijezde). Uzdiše sada pobožno duša moja k vama, da nađe snagu za silni korak (u Empirej), koji ju privlači k sebi.¹²

Iz knjige Ivana Mužića: *Sudbina i sloboda volje*, Matica hrvatska, Ogranak Imotski, Split, 2014.

¹²Alighieri Dante, *Božanstvena komedija*. Treći dio- *Raj*. Preveo i protumačio dr. Izidor Kršnjavi. Urešeno sa 17 slika Mirka Račkoga. Naklada 'Tipografije', Zagreb 1939, str. 22-25, 38-43, 49-54, 106-109.

Dostojanstvo apokrifa

Jedna od glavnih pritoka poetičke reke Jovice Aćina mogla bi se opisati i kao istraživanje fenomena dispartnih pojmova kao što su stvarnost i njena simulacija, autentično i kopirano, kanonsko i apokrifno. U nekim od prethodnih knjiga kao što su „Poetika krivotvorenja” i „Uništiti posle moje smrti” ovaj tok je bio dominantan, dok se u novoj zbirci, „Jevandjelje po magarcu”, on prepoznaje kao autentično tkanje od još suptilnije upredenih niti dveju velikih tema – putovanje tj. lutanje (sa svom pratećom metaforikom i asocijacijama što ih ovaj pojam nosi od Odiseje do Uliksa) i intertekstualnost, ovde reprezentovana kroz odnos apokrifne i kanonske književnosti.

Natkriljujuća zamisao zbirke je da su kanon, oličen u piscima na koje se Aćin poziva, i apokrifna verzija njihovih dela, u svojevrstnom dosluhu i umetničkom saglasju u kome ne mora više postojati dogmatska praksa isključivanja jednog zarad prevlasti drugog. U takvoj jeretičkoj ideji ne postoji odnos nadređenog i podređenog, pobednika i gubitnika, a takmičarski karakter ustupa mesto blagonaklonom stavu o pravu na paralelno postojanje stvarnog i fiktivnog, majstora i učenika, poznatog i nepoznatog, dopuštenog i kažnjivog, skrivenog i javnog itd. Uopšte uzev, pravo na „drugost”, na postojanje, velika je tema Aćinovih spoznaja koje se kreću u domenu gnostičkih spisa, odnosno paralelnih stvarnosti i svetova, uglavnom prokaženih i nepriznatih, skrivenih ili tajnih znanja dostupnih samo posvećenicima. Aćinovo oslanjanje na apokrif i gnostička jevanđelja objedinjujuća je tema cele zbirke, a to se najlakše može uočiti ako se zbirka tumači retrospektivno, od poslednje pripovesti koja je istovremeno i naslovna, „Jevandjelje po magar-

cu”, i koja se ukazuje kao jedna moguća verzija gnostičkih jevanđelja, ili, ako se stvar još zaoštri, kao apokrif postojećih apokrifa.

Apokrif je, dakle, ona forma kroz koju Aćin ostvaruje intertekstualne veze sa brojnim prepoznatljivim delima, autorima, ali i njihovim idejnim i biografskim korpusom od Andrića i Sretena Marića do Barouza, Poa, Kafke, Ženea... Jedna od najupečatljivijih priča zbirke, „Vino sa ukusom pepela”, amblematski je primer tehnike koju primenjuje Aćin. Pisana kao apokrifna verzija dela Zebalda ili Flobera, ali i kao reminiscencija na Remboa, Frojda i Odiseja, ova priča je istovremeno i omaž i stilska vežba na zadate teme. Ona je intertekstualna igra i oda književnosti, prožeta višim smislom duhovnih veza u kome dominiraju pojmovi emanacije i epifanije prisutnih istovremeno i kao mističko iskustvo i kao književno-teorijski pojam i to u svim valerima značenja koja pretpostavljaju da se do spoznaje dolazi kroz umetnički impuls i samoostvarenje.

Intertekstualnost se u narativu predočava pored apokrifa i kao palimpsestna forma tako što se naslage istorije (i istorije književnosti) nanose u finim premazima uvek ostavljajući po jedan deo slike neprekrivenim, ili pak iznova naslikanim. Priča „Autoportret sa Mrtvom prirodom” je nešto eksplicitniji primer ove tehnike. Razmatrajući Gogenov portret žene sa pozadinom na kojoj je „preslikana” Sezanova slika „Mrtva priroda”, Aćin komentariše: „Neke stvari se prepričavaju beskrajno da bismo naslutili njihove istinske obrise i pokušali da zaboravimo njihovu neizrecivost”. Nije slučajno apostrofirano slikarstvo, jer je ono još jedna noseća metafora Aćinove poetike, u ovoj zbirci kao da ponovnim pričanjem koje nije jednostavno ponavljanje već palimpsestno nanošenje novih, po originalnoj recepturi sačinjenih boja, pokušava da u jednoj mističnoj spirali začetoj u dubinama vremena u epifanijskom ključu dosegne visine neizrecivog.

Bez ikakve pretencioznosti da je takva zamisao uopšte ikada bila moguća, već isključivo sa beskompromisnim unutrašnjim osećanjem nužnosti pripovedanja, što proističe iz samog ustrojstva sveta i bića, sledeći one što reč uzimaju za početak sveta, a priču za njegov neophodni preduslov opstajanja, Jovica Aćin unosi u svoje priče borhesovsku biblioteku sa razigranošću postmoderne, ne odustajući od iskonske radosti pripovedanja.

David Albahari

Piščev dnevnik

David Albahari. Foto: bif.rs

Na stranicama zagrebačke Bookse možete da pratite kolumnu pod nazivom **Piščev dnevnik**, koju potpisuje David Albahari. Tekstovi izlaze svakog drugog utorka na sajtu Booksa.hr.

Što pisca čini piscem? Kako pisati o pisanju? I kako uopće pisati? Od Albaharija nećemo dočekati konačne odgovore na ova pitanja, ali možemo očekivati maštovite, inteligentne, vrtoglave i iznenađujuće zapise koji variraju od intimnih uvida do javnog društvenog angažmana.

Nisam pomišljao da bi to moglo tako teško da ide. Koliko, uostalom, treba vremena da bi se napisala jedna kolumna? Možeš uvek da pišeš o tome kako nisi mogao da pišeš, teši me postmodernista u meni, ali pomalo me stid da se služim tom proverenom taktikom.

Na moje iznenađenje postmodernisti se ovog puta pridružuje realistički pisac u meni. Otkud sada realista u mom telu? Oduvek sam mislio da sam sve realiste do kraja zgnječio i zakopao u duboku jamu, ali očigledno sam se preračunao u pogledu njihove izdržljivosti. Obnavljaju se realisti kao jato feniksa, to je sve što mogu da kažem.

Međutim, oni su ovog puta u pravu, jer dnevnik je mera realnosti i ne mogu uopšte da zamislim kako bi izgledao postmodernistički dnevnik. To bi, slutim, izgledalo kao zapisi nekog shizofrenog autora, kao zabeleške osobe koja nije sigurna gde je kapija koja je vodi iz jednog u drugi svet.

Stoga počinjem oprezno, evo ovako...
"Moraš verovati ljudima" ponavljala je moja majka, moraš im verovati."
"I živima?"
"I živima i mrtvima", odgovarala je majka. "Svima."

I tako je to trajalo godinama, sve dok otac nije otišao u penziju. Tada me je on uzeo u svoje ruke, tačnije rečeno u svoje noge, jer smo svakog dana odlazili u beskrajne šetnje, od jednog do drugog kraja Zemuna i nazad. Uglavnom smo bili sami, dva ili tri puta sa nama je išla i moja sestra, a ponekad bi nam se pridružio neko od onih koji su pre nas stigli na kej.

Čitaoci će u prehodnim rečenicama možda prepoznati zvuk ili ton prisutan u mojim prvim knjigama kratkih priča. Prepoznaće nešto što bi se moglo definisati kao moj stil ili bar kao deo mog stila, budući da je jedna od odlika moga stila zapravo bilo stalno menjanje: "Menjati se a ostati isti", kako je neko još odavno napisao o mojoj prozi.

Ali, da li je to tačno? Da li je tačno da se pisac menja od knjige do knjige ili da, ipak, ostaje trajno isti, možda malo izoštriji? Ali, zašto samo pisci, zar se to ne odnosi na svakog od nas? Nije li gospodin Kojner, junak mnogih **Brehtovih** malih priča, kada ga je neko sreo posle dugog odsustva i rekao mu da se uopšte nije promenio, nije li on tada uspeo da izusti samo jedno "O!" i potom naglo prebledelo?

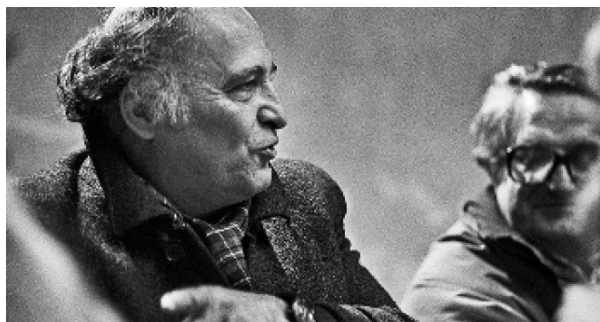
Drugim rečima: ako negde odemo i dugo nas nema, i onda se vratimo kući, u svoj grad i ulicu, u svoju višespratnicu, da li treba da se obradujemo kada nas ljudi prepoznaju ili da se smrkujemo što više ne vide ko smo?

Ta dilema je ista – pomislio sam nedavno, dok sam pisao pogovor za novo izdanje *Nevidljivog čoveka* britanskog autora **H.Dž.Velsa** – onoj dilemi u kojoj se zateknemo kada nas neko, sasvim bezazleno, upita da li bismo voleli da budemo nevidljivi. Pitanje je bezazleno, poput mnogih drugih naizgled jednostavnih pitanja na koja se ne može jednostavno odgovoriti, već se moraju praviti zamršene konstrukcije koje nas vode dalje u nova pitanja i dileme.

Od takvih pitanja najpoznatije je ono banalno 'Kako ste?' na koje odgovaramo još banalnijim odgovorima 'Dobro' ili 'Tako-tako' ili 'Kako se uzme' ili 'Ne dam se', jer kada bismo stvarno pokušali da odgovorimo na njih, onda našoj priči ne bi bilo kraja. I tako nastavljam da lažemo druge, sebe i sve ostale, i radićemo to sve dok još budemo imali reči i daha. A onda, posle toga, ionako ništa više neće biti važno. Ostaje nam jedino ćutanje, i to je sve.

Filip David

Trijumf primitivizma

Filip David i Miloš Stambolić

Pravo značenje reči primitivac je prost, neobrazovan čovek. Ali kod nas najveće primitivce, oličenje primitivizma, nalazimo upravo među onima koji poseduju nekakvo obrazovaje. Jedna od karakterističnih osobina pravih primitivaca jeste njihova sposobnost da dugo i vešto skrivaju svoj primitivizam. U mirnim vremenima ugnjezde se u nekoj sredini i svojim manirima naizled uglađene osobe, pristojnim izgledom i uljudnim ophođenjem, uspevaju da zavaravaju okolinu. Suština je zapravo zamaskirana sa nekoliko skupih odela i nekoliko naučenih fraza. Primitivci su tako ušuškani u samoj srži društva poput larvi koje mogu ostati larve čitavog života. Ali ako naiđu za njih povoljne okolnosti, iz tih larvi se razvijaju štetočine koje iznutra nagrizaju i dovode do propasti sve što dotaknu.

Primitivizam se svuda unaokolo širi kao paučina. A kada nema vetra da ga razduva, štošta se uhvati u njegove mreže. Primitivci jedni druge prepoznaju i onda kada su premazani sa hiljadu zaštitnih boja. Postoji prava internacionala primitivaca i njihova međusobna solidarnost. Podržavaju se i pomažu kada se nađu u nevolji. Primitivizam se jako vezuje za prostakluk, a prostaštvo je za mnoge opčinjavajuće.

Prostak veruje da svet postoji samo njega radi. On nema nedoumica, kolebanja, griže savesti, trauma. Svet viđen njegovim očima je pojednostavljen, uprošćen, bez moralnih dilema. „Ili kako ja kažem, ili nikako!“ Udara pesnicom o stol, ili pesnicom u oko kako bi stavio do znanja da mora biti po njegovom. Ima širok osmeh kojim pokazuje zlatne zube. Nosi razdrljenu košulju da bi otkrio maljave, muške, junačke grudi.

U mirnim vremenima primitivci kao oličenje prostakluka katkad služe za podsmeh. Njihova neutoljiva glad i žeđ da sve prilagode i potčine sebi deluje budalasto i megalomanski. A kao odgovor na sredinu koja im se ruga, stvaraju svoju kulturu, svoju državu u

državi. Imaju svoju književnost, svoju muziku, svoje idole, svoje zvezde i kraljeve. Primitivizam je zarazan. Kultura primitivaca u mračnim vremenima postaje državna kultura, njihovi idoli – idoli masa. Duh primitivizma oseća se tada na svakom koraku, vlada nad mišljenjem, utisnut je u svaki delić života, nadmoćno se uzdiže kao metafora svega postojećeg.

Primitivac nanjuši drugog primitivca na daljinu. Primitivac uvažava drugog primitivca. U tom drugom vidi sebe, kao u ogledalu. Vidi grubost koja mu imponuje, prostaštvo kome se divi, autentičnu bezobzirnost. Primitivac u politici poštuje i uvažava samo načelo sile, primitivac u društvu ushićava se opštim bezumljem, a intelektualni primitivac, taj *contradictio in adjecto*, ali itekako postojeći u društvima zarobljenog uma i sužene svesti, kolektivizma i populizma, uništava svako mišljenje, svaki uzlet duha i u prvim je redovima borbe protiv individualizma. Primitivizam je korov kojeg ima posvuda. Poput je rde koja se svuda hvata, poput kiseline koja sve nagrizava. Primitivan čovek veruje da je uvek u pravu, ne priznaje drugačije mišljenje, slep je i gluv za sve razloge i činjenice. Nije u stanju da ima viziju budućnosti, a prošlost svodi u nekoliko stereotipa kojima objašnjava ukupnu istoriju čovečanstva. Primitivizam je toliko žilav, jak, dosledan i uporan da se prenosi kao nasledna bolest sa generacije na generaciju. I tamo gde se čini da je iskorenjen, iznenada se javlja, niče iz pepela svoga uništenja. „Čežnja za primitivnošću je bolest kulture“, napisao je Santajana.

Primitivizam rada fanatizam, a fanatizam primitivcima daje novu snagu, snagu varvara spremnih da ruše, gaze, uništavaju. Šovinizam, fažizam, staljinizam, objedinjuju u sebi primitivizam i fanatizam. Fanatici slepo hrle ka ostvarenju svoga cilja. Ujedinjeni su u mržnji. Mase zaslepljene fanatizmom, podjarmljene mržnjom, hranjene primitivizmom, pretvaraju se u ljudska krda. Idu i prema sopstvenom uništenju jer slepilo fanatika i glupost primitivaca jedino mogu biti zaustavljeni istom takvom brutalnom silom kojom su krenuli da unište sopstvenu civilizaciju.

Ovdašnji primitivci spojili su fanatizam i akciju. U ime svoje nacije, ideologije i vere, lome kosti, stvaraju masovna groblja, ostvaruju se u nasilju. Buldožderima melju tela žrtava i bacaju ih u rudarska okna. Jedna žrtva za primitivnu pamet i iz nje izraslu moć i silu, nije ništa. Treba da stradaju stotine hiljada, možda milioni, da se zadovolje neumerene primitivne strasti. Obilazeći ratne invalide svoje vojske jedan ovdašnji vođa ih je pozdravio rečima: „Drago mi je što vas vidim u tolikom broju!“ A jedan drugi, na opomenu da njegov narod više nema nijednog prijatelja u svetu, odgovorio je: „Imamo jednog – Isusa Hrista.“

Sve što ovakvi dodirnu, pretvaraju u svoju suprotnost. Vera postaje blasfemična, rodoljubje kompromitirajuće, kultura ponižavajuća, vlast zaštita bez-

vlašću, visokoučene institucije paravan za gluposti, politika – utočište za primitivizam i primitivce. Ideološki buzdovan u rukama primitivaca vitla i mlati oko sebe sve čega se dotakne. Jednom probudeni i osokoljeni primitivizam širi se posvuda nezadrživom snagom, pružajući zastrašujuće primere bezobzirnosti, ponižavanja ličnosti i oduzimanja životu osnovnog dostojanstva.

Primitivizam je izrugivanje duhu i istovremeno označava siromaštvo duha. Samoljublje bez ikakvog pokrića, oholost prema nemoćnima, poniznost prema gospodarima. Primitivci pišu istoriju samoobmana, a „samoobmana je“, kako je kazao pesnik, „ubitačna i za ljude i za narode.“

Može se pretpostaviti da će se sa nastupanjem mirnijih vremena primitivci povući sa glavne scene u pozadinu zbivanja, delujući sa rezervnog položaja. Prostačluk će pokriti pokradenim zlatom, obložiti ga dragim kamenjem i svilom. Ukrasiti diplomama i visokim državnim funkcijama. Biće manje glasni, ali jednako uticajni kao i pre. Oni ne sumnjaju da budućnost pripada njima, kao što im pripada i sadašnjost. Svuda će tražiti i nalaziti saveznike. Prostaštvo, fanatizam, lopovluk, beda duha, vrte ovaj svet. Primitivizam je neukrotiv, on je u samoj srži našega sveta, ali i u samome izvorištu najvećih i najstrašnijih zala.

Filip David, *Jesmo li čudovišta*, Bosanska knjiga, Sarajevo 1997, str. 151-153.

Tagovi: <http://www.6yka.com/home/tag>

Julija Latinjina

Kognitivna disonanca

Susret Putina i Porošenka u Minsku (umesto neodržanog sastanka u Berlinu) završen je rezultatom ravnim apsolutnoj nuli. Vladimir Putin je izjavio da nije on taj s kim treba razgovarati o miru u Ukrajini već da su to predstavnici Narodnih republika Donjecka i Luganska, a ministar inostranih poslova Sergej Lavrov je najavio da se Rusija sprema da na zaračeno područje pošalje novi humanitarni konvoj.

Ideja o upućivanju humanitarnog konvoja je tek postfaktum postala do kraja jasna. Njena suština nije u tome da se na teritoriju suseda, u „trojanskom konvoju“ prevezu vojnici, oružje ili vojna tehnika. Sve pobrojano se već nekoliko meseci uredno prevozi preko rusko-ukrajinske granice. Suština te ideje je da se na ukrajinskoj teritoriji stvore bezbedne baze za ruske oklopne jedinice. Dolazi konvoj, njega istovaruju, podiže se logor za distribuciju humanitarne pomoći, a radi njegove zaštite se u blizini logora stacionira ratna tehnika. I ako na te improvizovane vojne objekte ukrajinske snage otvore vatru, do neba će se začuti krik: „Kijevski fašisti uništavaju humanitarnu pomoć!“

Baš zato ukrajinske vlasti toliko dugo nisu propuštale konvoj. Kamioni su nedelju dana stajali na granici, a u toku sveg tog natezanja, ruske oklopne jedinice su same presekle granicu i tom prilikom bile delimično uništene. To je toliko razljutilo Kremlj da su ruski tenkovi, pred sam dolazak Angele Merkel u Kijev, takoreći jatimice poslali na istočne delove Ukrajine.

Ovi tenkovi, kao i direktne insinuacije ruskih visokih činovnika, otvoreno govore Zapadu sledeće: „Naterajte Kijev da prekine vatru, jer ćemo mi u protivnom započeti pravi rat“. Da li je to blef ili ne – niko ne zna. No jedno je sigurno. Zapad ne želi rat i pritiska Ukrajinu da prekine vojne operacije. Angela Merkel je zbog toga i dolazila u Kijev.

Logika Zapada je sasvim jasna. On je naseljen humanim, demokratskim i mirnim državama koje nisu raspoložene da čine bilo šta što bi inače morale da čine u uslovima otvorenog rata. U to spadaju i ozbiljne ekonomske sankcije od kojih bi stradale i njihove ekonomije. I pošto se pokazalo da ništa ne mogu da urade s Putinom, one sada pritiskaju Ukrajinu. Njima bi bilo najudobnije ako bi se Ukrajina sama predala. U tom slučaju ne bi bilo rata, a savest Zapada bi ostala čista.

I samo nam zaista tragične posledice novonastale situacije smetaju da odmah i bez ustezanja uočimo svu njenu komičnost. Sav Zapad, ne samo Evropa već i Amerika, sada se iskreno bavi smirivanjem Putina.

Oni grozničavo i sasvim iskreno traže nešto što bi mogli da mu ponude, nešto što bi mogli da mu daju, ne bi li mu sačuvali obraz. No budući da je cela ta priča sa Novorusijom nastala iz prilično izvitoperenog poimanja sveta, teško se može poverovati u to da će oni umeti da nađu bilo šta što bi njega moglo da zadovolji.

Putin nije imao nikakav davni plan o stvaranju Novorusije i tome u prilog govore dve proste činjenice. Prvo, da je tako, on ne bi oslobodio Mihaila Hodorkovskog. I drugo, da je takav plan postojao, Kremlj bi se tokom poslednjih godina makar malo potrudio oko toga da se na toj teritoriji formira politička partija za koju bi ujedinjenje s Rusijom bilo najsvetiji cilj. Ovo drugo je posebno važno podvući. Kremlj sve svoje specijalne operacije shvata isključivo kao geopolitiku, i što se umeća u izvođenje ovih operacija tiče, on je zaista dostigao zavidan nivo. Na primer, njemu je pošlo za rukom da ostvari totalnu penetraciju u ukrajinsku vojsku i njene službe bezbednosti. Međutim, nigde ni traga od bilo kakvih pokušaja da se za potrebe buduće Novorusije stvori nekakva prorуска politička partija. Uzgred, ona bi mu sada vrlo dobro došla.

Dakle, nikakvog plana za osnivanje Novorusije nikada nije bilo. Pa šta je onda to što se desilo, i što se, evo, i dan danas dešava? To što se danas pred nama odigrava je zapravo kognitivna disonanca, to jest Kremlj je najiskrenije ubeđen da Majdan nije bio nikakav narodni ustanak već da je to delo američkih tajnih službi, lukava diverzija koju su protiv Rusije organizovali i sproveli Amerikanci.

Vama to, naravno, izgleda smešno, no stavite sebe na mesto vladara (pri tome bivšeg sovjetskog obaveštajca) koji odjednom otkriva da je on sam postao objekat specijalne operacije organizovane od strane SAD. Prvo, mora im odmah odgovoriti jer ako ne odgovori, svrstaće ga u slabiće. I drugo, jasno je i kako taj odgovor treba da izgleda. Ako neko organizuje i sprovodi Majdan, a potom ne želi da prizna da je to njegovih ruku delo, onda ćemo mi da organizujemo Novorusiju, i nikome nećemo priznati da iza toga stojimo mi!

Tako je taj problem kognitivne disonance bio i ostao glavna pokretačka sila konflikta. Putin je iskreno ubeđen u to da on ratuje s Amerikom, a ne s Ukrajinom. Sva ta tobože nelogična dejstva koja on u poslednje vreme čini – snabdevanje separatista sve ozbiljnijim vrstama naoružanja uključujući i onu zlosrećnu raketu BUK, povećan obim snabdevanja oružjem i posle rušenja malezijskog Boinga, otvoreno liferovanje oklopnog naoružanja i profesionalnog vojnog kadra preko istočne granice Ukrajine – mogu se objasniti njegovom tvrdom uverennošću da je on taj s kojim će Amerikanci morati da pregovaraju. Baš Amerikanci, a ne Ukrajinci. A Ukrajinci, kako je Petru Porošenku u Minsku i bilo rečeno, nek prego-

varaju sa predstavnicima Narodnih republika Donjecka i Luganska. Marionete s marionetama, a gazde s gazdama.

No osnovni problem time nije rešen. Osnovni problem se sastoji u tome da SAD zapravo nemaju o čemu da pregovaraju. Amerikanci Putinu ne mogu da vrata Ukrajinu jer je nikada nisu ni uzimali. A Putin im to nikada neće poverovati, i činiće sve što je u njegovoj moći da natera tu prekookeansku bagru da ga najzad ozbiljno shvati.

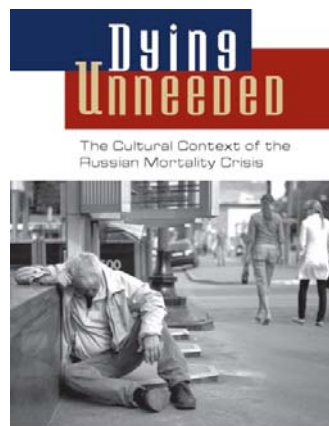
Ovo je slučaj koji programeri kratko i precizno definišu izrazom *garbage in – garbage out* (đubre na ulazu – đubre na izlazu). A u tom đubretu na izlazu, živimo svi mi. Jer ono što se u individualnim slučajevima dijagnostifikuje kao psihički poremećaj, kod apsolutističkih vladara postaje svet u kojem žive njegovi podanici i istovremeno, mučna činjenica na koju ostale države moraju da računaju.

I to objašnjava trenutnu taktiku Zapada. Ona je vrlo jednostavna. Pošto nam nikako ne polazi za rukom da pritisnemo Putina, pritisnimo onda Ukrajinu. Naterajmo je da prekine svoje vojne operacije protiv separatista, da odustane od ulaska u NATO i Evropsku uniju i da na kraju pristane na rasparčavanje sopstvene zemlje. Zapad će posle toga moći diskretno da nagovesti Putinu da je on (eto) ispunio njegove zahteve i da je sve ukradeno vraćeno na mesto, a svojim biračima će časno objasniti kako su oni i te kako bili spremni da zaštite demokratske vrednosti koje je taj nervozni diktator ugrozio, ali Ukrajinci su se (eto) nažalost sami predali.

[Novaja Gazeta](#), 29.08.2014.

Prevod s ruskog *Haim Moreno*

Peščanik.net, 01.09.2014.

Michelle A. Parsons

Rusija koja izumire

Bilo je to negde 1993, posle više putovanja u Rusiju, kada sam primetila bizarnu i uznemirujuću stvar: ljudi su umirali. Na smrt me je navikao gubitak prijatelja u Americi, umirali su zbog AIDS-a; ali ovo je bilo nešto drugo. Ljudi u Rusiji su umirali iznenada i nasilno, dok njihovi prijatelji i kolege nisu delovali iznenađeno. Jednom sam tako, po dolasku u Moskvu, pozvala prijatelja s kojim sam se zbližila tokom prethodne godine. „Vadima više nema“, rekao je njegov otac koji se javio na telefon. „Udavio se“. Pa sam došla na jedan dogovoreni susret sa novinarom, kada mi je sekretarica rekla: „Ali on je mrtav, zar ne znate?“ Nisam znala. Videla sam čoveka pre nedelju dana; bio je u tridesetim i naizgled zdrav. Sekretarica je izgleda mislila da sam glupa. „Helikopterska nesreća“, konačno je rekla, tonom koji govori da tu nema ničega iznenađujućeg.

Smrti su se množile. Ljudi – muškarci i žene – padali su, ili možda skakali, iz vozova i kroz prozore; gušili se u vikendicama zbog loših odžaka ili u stanovima sa zaglavljenim bravama na ulaznim vratima; udarali su ih automobili koji bi jurili kroz mirna dvorišta ili kosili grupe ljudi na trotoaru; davili su se jer bi u pijanoj vožnji uleteli u jezero ili zanezarili najavu oluje, ili bez nekog očiglednog razloga; trovali se alkoholom, alkoholnim derivatima ili drogama; i konačno, padali mrtvi u apsurdno ranom životnom dobu zbog srčanog udara i moždane kapi.

Po povratku u SAD, plakala sam prijatelju na ramenu. Sve te smrti nisu bile samo bolne, nego i neshvatljive.

„Pa nije rat“, govorila sam.

„Ali jeste“, uzvratio je moj prijatelj, nešto stariji i pametniji novinar od mene. „Tako izgleda građanski rat. Ne kad svi uzmu oružje u ruke, nego kad svi počnu da umiru.“

Godinama mi je to objašnjenje bilo od koristi. Shvatila sam da su priče koje sam tada pisala za časopise u stvari izveštaji o razaranju, žrtvama, preživljavanju, obnovi i čežnji za mirom. Ali koliko god je za novinara taj pristup bio koristan, neupotrebljiv je sociolozima koji još uvek pokušavaju da odgovore na pitanje – zašto Rusi umiru u tolikom broju, u životnoj dobi i iz razloga nikada viđenih u bilo kojoj zemlji u kojoj se, po bilo kojoj standardnoj definiciji, ne vodi rat?

Za tih sedamnaest godina između 1992. i 2009. ruska populacija je opala za gotovo sedam miliona ljudi, ili blizu 5 posto – što je nečuvena stopa gubitka u posleratnoj Evropi. Štaviše, čini se da je povećani mortalitet znatan uzrok tom padu. Do sredine 1990-ih, prosečan stanovnik Sankt Peterburga živeo je sedam

godina manje od svog sugrađanina s kraja komunističke ere; u Moskvi, ovaj pad je bio još veći, sa smrću koja nastupa i do osam godina ranije.

Mišel Parsons, antropološkinja koja predaje na Univerzitetu Emori i koja je živela u Rusiji na vrhuncu ovog talasa depopulacije s početka 1990-ih, sprovela je 2006. i 2007. istraživanje „kulturološkog konteksta ruske krize mortaliteta“. Njen metod sastojao se od serije dugih, nestrukturiranih intervju sa običnim Moskovljanima – što je preraslo u višemesečne razgovore o razlozima iz kojih je život za toliko mnogo ljudi izgubio vrednost. Objašnjenje koje Parsons veruje da je otkrila, izraženo je u naslovu njene nove knjige, [Smrt nepotrebnih](#).

Parsons je za subjekte istraživanja odabrala ljude koji su početkom 1990-ih bili u srednjim godinama. Pošto je intervju sprovedila u Moskvi više od deset godina kasnije, studija ima očigledan strukturni hendikep: njeni subjekti su preživeli, za razliku od žrtava krize mortaliteta – dakle nisu umrli, a njihovo sećanje je izbledelo tokom godina društvene i ekonomske nestabilnosti. Ipak, iz svega je izronila priča koja svakako odslikava iskustvo priličnog broja Rusa.

Ljudi iz generacije koju Parsons opisuje rođeni su u opustošenim, gladnim godinama posle Drugog svetskog rata. Odrasli su u zajedničkim stanovima, sa dve ili tri generacije svoje porodice smeštene u jednu, dve sobe dok su hodnik, kupatilo i kuhinju delili sa još tri ili sedam ili čak tuce drugih familija. Tada, početkom 1960-ih, Nikita Hruščov pokreće građevinski bum: jeftini stambeni blokovi nicali su svuda po periferiji Moskve, pa su Rusi – pre svega Moskovljani – počeli masovno da napuštaju zajedničke stanove. Do Brežnjevljevih godina, krajem 1960-ih i tokom 1970-ih, bilo je tu već i automobila sovjetske proizvodnje i kućica u prirodi – bar je takav bio sovjetski potrošački san, i bio je ostvariv za mnoge Ruse.

Pored toga, tri važne stvari činile su život ne samo lakšim u odnosu na ranije godine, već i vrednim življenja. Jedna od njih bila je opšta percepcija društvene i ekonomske stabilnosti. Posao je bio neupitno sigurniji, a počev od 1960-ih pratila ga je i sigurna penzija koju garantuje država. Druga stvar bila je opšti osećaj napretka, onog koji je obećavala sovjetska propaganda (zemlja je gradila prvo komunističko društvo, u kojem će se novac ukinuti i svi će imati pravo na svoj deo bogatstva), ali i ličnog materijalnog napretka koji je ta generacija već osetila. Treći izvor komfora sovjetskog života bio je njegova *prividna* jednakost. Bilo je ljudi sa vezom u strukturama vlasti koji su uživali vanredne materijalne prihode, za razliku od ogromne većine stanovništva, ali je jaz bogatstva i privilegija bio sakriven iza visokih ograda podignutih oko letnjikovaca nomenklature, knjiških i novinskih opisa sovjetskog egalitarizma i spore mobilnosti ka jednoj od željenih grupa na vrhu.

Čini se da Parsons i subjekti njenog istraživanja, koje naširoko citira, jasno razaznaju prve dve sile koje su oblikovale sovjetsko društvo, ali su gotovo potpuno slepi za treću: skrivenu prirodu sovjetske društvene nejednakosti. Jedna žena će reći da je razlika između sadašnjeg siromaštva i siromaštva u posleratnoj eri u tome što „sada ima bogataša“.

Do početka 1980-ih sovjetska ekonomija je zapala u stagnaciju, a sovjetski politički sistem počeo je da odumire. Konačno se pojavio mladi lider Mihail Gorbačov, ali se oronula struktura pokazala nesposobnom za promene, pa se po kratkom postupku urušila, povlačeći za sobom i predvidiv život kakav su poznavale stotine miliona ljudi. Rusija je pohrlila u novu kapitalističku budućnost, od koje je većina stanovništva očekivala prosperitet i promenu. Boris Jeljcin i njegov tim mladih, neiskusnih reformista primenili su ekonomsku šok terapiju. Danas znamo da je ova serija radikalnih mera izvukla Rusiju sa ivice gladi, ali je milione ljudi gurnula u siromaštvo. Tokom naredne decenije većina ruskih porodica – kao i njihovi parnjaci širom bivšeg Sovjetskog Saveza – zapravo su doživeli poboljšanje životnih uslova, ali je malo njih, koji su veći deo svog života proveli u starom sistemu, uspelo da povrati osećaj čvrstog tla pod nogama.

„Za Ljudmilu, ekonomska šok terapija ličila je na ratom razorenu Rusiju“, piše Parsons o jednoj od svojih sagovornica. „U jednom užasnom smislu, bilo je to kao da su se siromaštvo njene mladosti i siromaštvo s početka 1990-ih spojili. Nestalo je trideset pet godina njenog života, od njene 19. godine kada je počela da radi u fabrici, do njene 55. godine kada se raspao Sovjetski Savez“. Parsons posvećuje čitavo poglavlje poređenju kolapsa i haosa 1990-ih sa puštošenjem koje je pratilo Drugi svetski rat. „Margarita mi je s dozom gađenja rekla 'Ovo je kao posle rata'. Pa je onda dodala – delom ljuta, delom zbunjena – 'Ali nije bilo rata.' Pedesetsedmogodišnji taksista s kojim sam razgovarala, o starijima od sebe kaže, 'Oni nikad neće razumeti šta se desilo. Sve se raspalo, a nema rata.'”

Ne samo da im se raspao penzioni sistem, već za njih više nije bilo mesta ni na tržištu rada ni u njihovim sopstvenim porodicama – među odraslom decom koja su nekad potpuno zavisila od svojih roditelja. Nestala je i svetla budućnost: komunističke slogane zamenile su kapitalističke reklame koje se nisu obraćale masama, jer one nisu bile u položaju da troše. Za one preko 40 godina života, poruka novog doba bila je da više nisu potrebni nikom – čak ni graditeljima zamišljene budućnosti. Iznad svega, onaj veo koji je krio bogatstvo malobrojnih od zavidnog pogleda masa, surovo je uklonjen: tokom 1990-ih i 2000-ih Moskva će postati svetska prestonica rasipništva. Kako više nisu doprinosili ni uživali bene-

ficije sistema, pripadnici starije generacije, sugeriše Parsons, bili su posebno izloženi preranoj smrti.

Argument koji Parsons iznosi jeste provokativan, ali ne sasvim uverljiv. Ona opisuje Rusiju kao da je reč o novoj zemlji koja je zamenila SSSR, te da je ta nova zemlja pogođena krizom mortaliteta, što bi se moglo i trebalo u potpunosti objasniti društvenim silama koje su joj svojstvene. To je standardni pristup problemu, i ne čini loš opis onoga što su mnogi Rusi zaista doživeli. Međutim, nastojeći da identifikuje jedinstveno mesto preokreta, Parsons previda postepene promene koje su mogle biti pokrenute znatno pre 1991. Na primer, Parsons uglavnom preskače 1980-e, obeležene masovnim društvenim pokretima i teškom ekonomskom krizom koja je obeležila Gorbačovljev period.

U stvari, ako odstupimo od fokusa na 1990-e, deceniju u kojoj je Parsons locirala rusku „krizu mortaliteta“, videćemo nešto zapanjujuće: to nije kriza – osim, naravno, ako kriza može da traje decenijama. „Dok je kraj SSSR-a obeležio jednu od najznačajnijih političkih promena 20. veka, tu tranziciju je pratio jezivi kontinuitet nepovoljnih zdravstvenih trendova u ruskoj populaciji“, piše Nikolas Eberštat u knjizi [Ruska demografska kriza u doba mira: dimenzije, uzroci, posledice](#), iscrpnoj analizi koju je 2010. objavio Nacionalni biro za azijske studije. Eberštat je ekonomista koji je godinama pisao o sovjetskoj i ruskoj demografiji. U svojoj studiji izneo je sliku mračnu koliko i tajanstvenu – delom i zbog toga što Eberštat nerado daje objašnjenja za koja nema čvrste dokaze.

Eberštata zanima širi fenomen depopulacije, koji uključuje opadanje broja novorođenih kao i porast broja umrlih. On primećuje da ovo nije prvi takav trend u novijoj ruskoj istoriji. U periodu od 1917. do 1923, u godinama revolucije i ruskog građanskog rata, piše Eberštat, „depopulacija se pripisivala padu nataliteta, porastu mortaliteta i egzodusu stanovništva usled sukoba“. Zatim su tu godine 1933. i 1934. kada je sovjetska populacija opala za gotovo dva miliona ljudi usled ubilačke kolektivizacije i izazvane gladi koja je desetkovala ruralnu Ukrajinu i, u nešto manjoj meri, Rusiju. Potom je, zbog rata, od 1941. do 1946. Sovjetski Savez izgubio oko 27 miliona ljudi i pretrpeo pad stope nataliteta od dve trećine. Ipak, dve i po decenije od raspada Sovjetskog Saveza čini najduži period depopulacije, kao i *prvi* zabeležen u takvim razmerama, u mirnodopsko vreme, bilo gde na svetu. „Nema neke očigledne spoljašnje primene državne sile koja bi se mogla ublažiti, nema očigledne fatalne i neprirodne nesreće koju treba izdržati, u nadi da će se zaustaviti ovaj pad populacije“, piše Eberštat. „Stoga je nemoguće predvideti kada će se, i da li će se ikada aktuelna ruska depopulacija konačno zaustaviti.“

Rusija odavno ima nisku stopu nataliteta. Sovjetska vlast je nastojala da je poveća uvođenjem trogodišnjeg porodijskog odsustva i drugim podsticajima, ali se tokom većeg dela posleratnog perioda ona zadržala ispod stope smrtnosti. Izuzetak je bila era Gorbačova, kada je stopa rađanja dosegla 2,2. Posle 1989. međutim, pala je i više se nije oporavila: uprkos finansijskim podsticajima koje je uvela Putinova vlada, ruska stopa nataliteta stoji na 1,61, što je jedna od najnižih u svetu (procena stope u SAD za 2014. je 2,01, što je takođe ispod stope puke zamene stanovništva, ali je ipak znatno viša nego u Rusiji). Zatim, tu je smrtnost. U retkom trenutku lakomislenosti, Eberštat sebi dozvoljava da jedno poglavlje naslovi ovako: „Utiranje novih i modernih puteva lošom zdravlju i preranoj smrti“. Rusi nisu počeli da umiru prerano i često posle pada Sovjetskog Saveza. „Naprotiv“, piše Eberštat, ono što se sada dešava je „samo najnovija kulminacija zlokobnih trendova koji su bili očigledni na ruskom tlu gotovo pola veka“. Sa izuzetkom dva kratka perioda – kada je sovjetskom Rusijom vladao Hruščov i potom kada je na njenom čelu bio Gorbačov – stopa smrtnosti neumoljivo raste. To se nastavilo čak i tokom perioda ekonomskog rasta bez presedana između 1999. i 2008. U svojoj studiji, objavljenoj 2010, Eberštat tačno predviđa da bi u narednim godinama depopulacija mogla biti ublažena, ali tvrdi da se neće zaustaviti; 2013. stopa rađanja u Rusiji je i dalje bila niža a mortalitet viši od onih u 1991. A 1991. nije bila dobra godina.

Za razliku od argumenata koje iznosi Parsons, Eberštat pokazuje da aktuelni trend nije problem koji pre svega pogađa Ruse srednje dobi. Dok grafikoni naizgled tako sugerišu, ističe Eberštat, ako se u obzir uzme činjenica da stopa mortaliteta obično raste s godinama, ispostavlja se da je upravo mlada generacija suočena sa užasnim izgledima. Prema podacima iz 2006. „očekivana dužina života u uzrastu od 15 godina u ruskoj federaciji izgleda da je zapravo niža nego u zemljama koje UN izdvaja kao najnerazvijenije (za razliku od nedovoljno razvijenih), među kojima su Bangladeš, Kambodža i Jemen“. Očekivana dužina života kod muškaraca u uzrastu od 15 godina u Rusiji lošije stoji u poređenju sa istim procenama u Etiopiji, Gambiji i Somaliji.

Eberštat kreće u potragu za pravim krivcem i pre nego što će priznati neuspeh, sistematski analizira spisak osumnjičenih. Rusiju pustoše zarazne bolesti koje obuhvataju ne samo HIV i tuberkulozu, već i uobičajeno izlečive polno prenosive bolesti i razne oblike hepatitisa, ali čini se da one nisu dominantno prisutne u statistici smrti; sa stanovišta demografa, Rusi umiru od infekcija u relativno ujednačenoj meri sa drugim zemljama sličnog ekonomskog statusa.

Kardiovaskularne bolesti su sasvim druga stvar: „Od 1980. rusko stanovništvo pogođeno je verovatno najvišom incidencijom mortaliteta od bolesti cirkularnog sistema u odnosu na bilo koju nacionalnu populaciju u čitavoj ljudskoj istoriji – do te godine. Tokom narednih decenija, nažalost, smrtnost od kardiovaskularnih bolesti u ruskoj federaciji je nastavila da raste. [...] Do 2006. [...] ruski nivo mortaliteta samo od KVB bio je 30 odsto viši nego u Zapadnoj Evropi od svih uzročnika smrti zajedno.“

A onda, tu su smrti od spoljašnjih uzroka – što opet pruža sliku stanja od lošeg ka gore. „Smrti usled povreda i trovanja mnogo su brojnije u Rusiji nego u Zapadnoj Evropi u 1980 – to je zapravo više nego dva i po puta veći broj“. Od 2006. broj je pet puta veći.

Dakle, zašto Rusi doživljavaju toliko mnogo srčanih udara, moždanih kapi, fatalnih povreda i trovanja? Potrebno je samo usputno poznavanje ruske istorije i kulture da bi se popisali mogući uzročnici, a Eberštat je temeljan u ispitivanju svakog. Istina, Rusi jedu masno – ali ne toliko kao zapadni Evropljani. Štaviše, Rusi u proseku unose manje kalorija nego zapadni Evropljani, što ukazuje da neadekvatna ishrana nije problem. Da, Rusija se užasno odnosi prema životnoj sredini, ali smrtnost od respiratornih bolesti tek je nešto viša od one u Zapadnoj Evropi – a manja je smrtnost uzrokovana bolestima bubrega, koje bi se mogle dovesti u vezu sa zagađenjem okoline. Tačno je, Rusi su preživeli niz teških ekonomskih kriza, ali nema indikatora da ekonomski šok u savremenom društvu vodi brzo, ili uopšte, ka povećanoj stopi mortaliteta – Velika depresija, na primer, nije. Rusija na zdravstvenu zaštitu troši otprilike istu sumu po glavi stanovnika kao neke manje bogate evropske zemlje, poput Portugala. Rusi mnogo puše – ali ne toliko kao Grci i Španci, koji u proseku žive koliko i drugi zapadni Evropljani.

Najočiglednije objašnjenje visokog mortaliteta kod Rusa – opijanje – takođe i najviše zbunjuje pri pažljivoj analizi. Rusi puno piju, ali ne toliko mnogo kao Česi, Slovaci i Mađari – što su zemlje u kojima je zabeležen znatan porast u očekivanoj dužini života posle raspada sovjetskog bloka. Da, votka i njeni derivati znatno doprinose visokoj stopi kardiovaskularnih i nasilnih smrti te smrti usled nesreća – ali ni približno dovoljno da bi se objasnila demografska katastrofa. Postoje čak studije koje naoko pokazuju da Rusi koji piju žive duže od onih koji ne piju. Parsons razmatra ove studije detaljno, i s dobrim razlogom: počinje da ukazuje na pravog krivca. Ona iznosi tezu da je piće, ako išta, sredstvo adaptacije na surovu stvarnost i osećaj bezvrednosti koji bi inače svakog naveli da se sklopča u ćošku i čeka smrt.

Za Eberštata, koji traži objašnjenje poluvekovnog perioda demografske regresije u Rusiji, a ne samo krize mortaliteta 1990-ih, problem mentalnog zdravlja takođe pruža nekakav odgovor. Mada navodi da je

potrebno još istraživanja kako bi se dokazala veza, Eberštat nalazi da „postoji izvestan odnos“ između tajne mortaliteta i psihološke dobrobiti Rusa:

„Dovoljno je reći da nikada ne bismo očekivali preranu smrtnost ruskih razmera u društvu sličnih prihoda i obrazovnih profila, kao i tipično zapadnjačkih vrednosti poverenja, sreće, radijusa dobrovoljnog udruživanja i drugih faktora za koje se smatra da predstavljaju društveni kapital.“

Drugi presudni pokazatelj psihološke prirode ruske krize jeste činjenica da ona dva kratka prekida spirale propasti nisu koincidirala sa periodima većeg prosperiteta, već sa periodima veće nade, ako se to tako može reći, u nedostatku opisa bolje zasnovanog na podacima. Era Hruščova, sa njenom poststalinističkom političkom liberalizacijom i ekspanzijom stambene izgradnje, inspirisala je Ruse da nastave da žive. Gorbačovljevo vreme *glasnosti* i obnove inspirisalo ih je da rađaju decu. Nada je možda opstala posle kolapsa Sovjetskog Saveza – nakratko je izgledalo da je to trenutak kada će se ostvariti istinski slavna budućnost – ali previranja 1990-ih tako su je brzo i odlučno zbrisala da statistika smrti i rađanja izgleda ne odražava ništa sem očaja te decenije.

Ako je to istina – ako Rusi umiru od nedostatka nade, kao što izgleda – onda pitanje koje još uvek čeka svoje istraživače glasi: Zašto Rusi nisu osetili nadu u poslednjih četvrt veka? Ili, da budemo precizniji u svetlu tmurnog kontinuiteta ruskog umiranja: Šta se desilo Rusima tokom sovjetskog veka što ih je učinilo nesposobnim za nadanje? U *Poreklu totalitarizma* Hana Arent tvrdi da je totalitarna vladavina istinski moguća samo u zemljama koje su dovoljno velike da mogu sebi da priušte depopulaciju. Sovjetski Savez je tokom 20. veka bar u tri navrata pokazao da je bio upravo takva zemlja – učeći svoje građane da su im životi bezvredni. Da li je moguće da se ovo znanje prenelo sa generacije na generaciju dovoljan broj puta, da se većina Rusa sada rađa s njim i da se zato rađaju sa očekivanom dužinom života na nivou Bangladeša? Da li je moguće da su druge postsovjetske države, koje su se otrgle Moskvi, uspele da povrate nešto od svoje sposobnosti za nadu, pa da stoga čak i oni kulturno i geografski najbliži ruski rođaci, poput Belorusije i Ukrajine, ne izumiru tako brzo? Ako je tako, Rusija umire od slomljenog srca – što je poznato i pod nazivom kardiovaskularna bolest.

[The New York Review of Books](#)

Prevela Milica Jovanović
Pešćanik.net, 05.09.2014.

Ana Dević

Umberto Eko i Orhan Pamuk Dijalog na Bosforskom univerzitetu

O. Pamuk i U. Eko. Foto: hurriyetdailynews.com

9. aprila 2013. na prekrasnom kampusu Bosforskog univerziteta (Boaziçi) u Istanbulu, **Umberto Eko** i **Orhan Pamuk**, vodeća imena savremene svetske književnosti, održali su predavanje-dijalog. Tema predavanja je glasila „**O činjenicama, književnoj fikciji i istoriji**“, što je bio dobar povod da ova dva autora iznesu svoje viđenje književnosti i uloge romana u savremenom svetu, te vlastitog umetničkog i intelektualnog angažmana.

U pripremi ovog događaja učestvovala je i autorka teksta koji sledi, **Ana Dević**, inače zaposlena na Univerzitetu Fatih u Istanbulu. Ona je čitaocima dnevnog lista [Danas](#) prenela fragmente dijaloga između Orhana Pamuka i Umberta Eka.

Tokom tek nešto više od jednog sata razgovora, Eko i Pamuk su mogli samo (duboko) zagrebat po površini teme koju su sami sebi zadali. Bili su, pre svega, zainteresovani da saznaju više jedan o drugom jer se nikada ranije nisu sretali.

Orhan Pamuk: Želja da postanem pisac pojavila se tako što nisam želeo da budem inženjer kao većina članova moje porodice, niti da radim na mestu gde ću primati ili davati naređenja, a ponajviše zbog toga što sam želeo da radim nešto u čemu ću biti ostavljen nasamo, neuznemiravan.

Umberto Eko: Do svoje pedesete godine bio sam profesor semiotike u Bolonji, a onda sam otišao dalje u onom što sam već radio, a to je pisanje radova o jeziku i istoriji komunikacije, ali sada sa strukturom detektivskog romana. Kao mladić pisao sam priče, ali

sam zaključio da za romane nemam talenta. Mnogo godina kasnije, kada sam predavao svoju doktorsku tezu mentoru, on mi je rekao da je jedini problem teze njen jezik, odnosno bliskost detektivskom žanru. Ja sam tada pomislio da to nikako nije minus.

Pamuk: Prvo sam počeo da pišem, a potom su mi se počela pojavljivati pitanja o kojima sam verovao da imam šta da ispričam.

Eko: Ja pišem, neki se penju na Monblan, a drugi pljačkaju banke. Ne možemo raspravljati o razlozima izbora profesije.

Pamuk: Postoje pisci koje sam nazvao „naivnim“, koji su samouvereni u svom spontanom izručivanju teksta, i „naivni“ čitaoci koji su često uvereni u njegovo autobiografsko poreklo. „Sentimentalan“ (ili dekonstruišući, samosvesni) pisac je na sasvim drugačijoj poziciji u tekstu: on je ophrvan sumnjom i kontinuirano svestan moći i problema svog zanata. „Sentimentalni“ čitaoci su cinični, usredsređeni na razmišljanje o strukturi teksta, što vide kao „bonus“ uživanja u književnosti.

Eko: Postoje dva nivoa pripovedanja koja dobro ilustruje detektivski roman Agate Kristi „Ubistvo Rodžera Akrojda“. Pripovedač na kraju otkriva da je ubica – on sam, terajući time (zgranutog) čitaoca da počne novu pretragu po tekstu. To je prvi nivo teksta, koji sadrži skrivalicu, a čitaocu donosi iznenađenje. Na drugom nivou se javljaju estetska analiza i ocenjivanje teksta, kao autorovog umeća. I Pamuk i ja smo fascinirani činjenicom da ljudi plaču nad sudbinom Ane Karenjine, a da se pri tome pouzdano zna da je reč o liku koji nije postojao u stvarnosti. Aristotelov pristup katarzi (iz „Poetike“) koristan je za razumevanje odnosa autora prema osećanjima koja se u tekstu nalaze: proživljavanje patnji skupa sa likovima vodi procesu ‘homeopatskog’ očišćenja od njihovih negativnih posledica. Tragedija vodi ka katarzi, kako bi nam se patnje nakon njenog proživljavanja umanjile.

Pamuk: Može se reći da je reč o dva vida čitalaca: jednima koji plaču kada čitaju „Anu Karenjinu“, i drugima koji „vrše inspekciju“ teksta, analiziraju kontekst i formu, te se tako delu i „podsmehuju“. Međutim, moj argument je da je roman u 19. stoleću uspeo potisnuti sve ostale književne forme upravo zbog toga jer je učinio da otkrijemo mogućnosti našeg uma da proživljavamo i kontradiktorna osećanja: da u jednom mahu budemo plaćući naivni čitaoci (i pisci), a u drugom (ili čak simultano) dekonstruišemo tekst i divimo se ili kritikujemo umeće pisaca.

Eko: Slažem se da su ljudi u većini glupi (smeh na pozornici i u sali), a procenat onih o kojima tako mislim povećava se sa godinama starosti. Jer, kada na kraju života budem znao da su svi ljudi glupi, biće mi lako da umrem. Inače, ne znam šta to stvarno znači da Pamuk i ja pišemo postmoderne romane.

Na početku savremenog romana svakako stoji Džojsov „Ulis“, u kojem osamnaest tačaka gledišta korespondira sa osamnaest poglavlja, a pisac narcistički preuveličava činjenicu da će imati šta ispričati u romanu. Višestruke tačke gledišta se mogu javljati i na nivou jezika i stila. U mom romanu „Ostrvo dana predašnjeg“, čija se radnja događa u 17. stoleću, likovi bi morali govoriti baroknim jezikom. No, to je meni bilo nepodnošljivo, te se baroknost romana održava strukturom pripovedanja i njegovim idejama, a ne oponašanjem direktnog govora.

Pamuk: Upravo takvim postupcima se počinju prevazilaziti problemi realističnih romana 19. veka, poput Zolinih, te se oni počinju pisati i za ukuse sofisticiranih društvenih slojeva.

Eko: Moji romani „Ime ruže“, „Baudolino“ i „Praško groblje“ su istorijski i oni mi „pašu“ možda i stoga što ne želim da budem emocionalno angažovan u onome o čemu pišem. Nikada ne bih mogao pisati o Fusun (ljubavi glavnog junaka iz Pamukovog „Muzeja nevinosti“) na način kako to čini Pamuk.

Pamuk: Pisci pišu romane i da bi ispričali lične priče, kamuflirajući svoje osećaje. Ipak, u tekstu se mora nalaziti piščev „potpis“, kao, na primer, Hemingvejev opis sunčanog jutra.

Eko: Pa dobro, ne mogu poreći da se moji osećaji ne sadrže u romanima! Pitali su me – šta je naj-autobiografskiji aspekt vaših romana? Odgovorio sam: glagolski prilozil!

Pamuk: Zahvaljujem se organizatorima, a posebno Eku na prilici da puno naučim.

Eko: Ne mogu ponavljati ono što je Pamuk već rekao, da ne bih upao u plagijat.

Izvor: Sinхро.rs /Danas

Mirjana Belić-Koročkin-Davidović & Radivoje Davidović

Priznanja i društvene aktivnosti

Kada ga je početkom šezdesetih godina prošlog veka profesor Albert Vajs zamolio da završi njegov rad počevši u Maloj enciklopediji Prosveta i napiše ono što on zbog bolesti nije mogao da uradi, Eugen Verber nije ni slutio da je to još jedan naučni put koji mu se otvorio. Za ovu Enciklopediju napisao je većinu judaističkih odrednica koje je tokom četvrtog izdanja (1986) dopunio, proširio i usaglasio s najnovijim naučnim dostignućima. Takođe je bio saradnik u BIGZ-ovoj Popularnoj enciklopediji (1976) i Jugoslovenskom leksikografskom zavodu.

Verberov doprinos u judaistici kretao se u dva pravca: istraživačkom onoga što kod nas nije bilo poznato i objavljivanju tekstova u okviru kulturne baštine. Pri tom, njegov pristup judaistici je bio naučan i lišen verskih preubedenja.

U prevodilačkom poslu privlačilo ga je traganje za rešenjima i većito pitanje kako pretočiti izvornik u drugi oblik. O tome je svojevremeno rekao:

„Još od vremena starine ljudi su prevodili i to na tačno određeni način, sa određenim stavom prema prevodu i izvorniku. Sa mnogobrojnih glinenih ploča, pisanih spomenika, davno nestalih velikih država, mnogi jezici kojima su govorili podanici tih zemalja zahtevali su prevodenje zakona, carskih ukaza i drugih službenih spisa ali na mnogima od tih iskopanih pisanih spomenika kulture utisnuta su ili uklesana i književna dela, izvorna ili prevedena sa drugih jezika. Tada nije bilo teorije prevodenja ali je bilo razlike u načinu kako se prevode književna a kako zakonodavna dela ljudskog duha i misli.

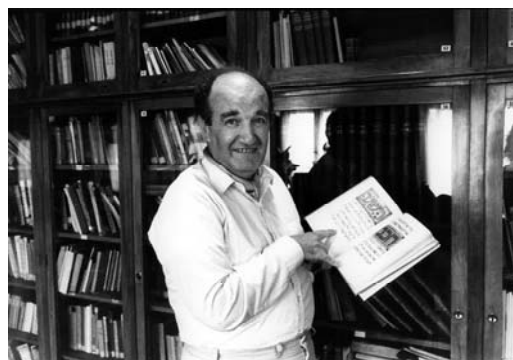
Kao što svaki čovek ima svoj duh, svoj karakter tako i svaki narod ima svoje jezike ili svoj jezik. Svaki pisac ima još i svoje osobenosti. Prevodilac treba da traga za najboljim načinom kako da prenese autorovu misao iz jedne u drugu posebnost. Svi zahtevi koji se pred prevodioca postavljaju su važni ali je jedan od najvažnijih – preneti misao koja je izražena u izvornom štivu jer prevodenje je jedna od najopasnijih kritika ljudske misli. Naime, ako misli u tekstu nema, onda se takav tekst jednostavno ne može prevesti.

I način izražavanja pisca, kome prevodilac treba da se prilagodi, i književna forma je važna. Svaki pisac piše na svoj način, koliko pisaca toliko stilova, toliko načina. I u tome je umetnost prevodenja a jedinstvenog ključa ni u teoriji prevodenja nema.“

Prevodio je sa više jezika: hebrejskog, aramejskog, jidiša, mađarskog, nemačkog, francuskog, ruskog, slovenačkog. Služio se engleskim a čitao je latinski i grčki.

Kao najugledniji jugoslovenski judaista i hebraista objavljivao je mnogobrojne tekstove i sintetičke studije o jevrejskim jezicima (hebrejski, ladino, jidiš) starozavetnoj i talmudskoj književnosti o jevrejskom mesijanstvu i misticizmu. Veliki je spisak knjiga, časopisa, novina u kojima je objavljivao. Tokom dugogodišnjeg traganja uspeali smo da pronademo gotovo sve njegove radove i članke objavljene o njemu i njegovom stvaralaštvu a koje smo naveli u selektivnoj bibliografiji na kraju knjige.

Eugen Verber bio je član Svetskog naučnog društva za jevrejske nauke i jedini bez neke titule koji je godinama prisustvovao mnogobrojnim naučnim skupovima. Završio je trgovačku akademiju, ali su njegovo znanje i delo bili priznati i cenjeni u međunarodnim okvirima. U intervjuu datom Ognjenu Janevskom novinaru „Ilustrovane Politike“ januara 1983. godine ispričao je kako je to izgledalo u praksi. Prilikom predstavljanja predsedavajućem na Kongresu na bečkom Univerzitetu Svetskog saveta za hebrejske nauke i kulturu 1976. godine, pored mnogih titula doktora nauka sa Okforda, Sorbone, Amsterdama, Varšave i drugih gradova on je ustao i samo rekao: „Eugen Verber, Beograd“. Među trideset naučnih saopštenja o filološkim istraživanjima, razvoju gramatike, semantike starog i novog hebrejskog jezika, Eugen Verber je govorio o jugoslovenskoj publicistici i naučnim radovima koje izdaje Savez jevrejskih opština i Jevrejski istorijski muzej u Beogradu. Osim u Beču bio je učesnik međunarodnih naučnih svetskih i evropskih skupova na Oksfordu u Amsterdamu, Varšavi, Pragu, Jerusalimu, Parizu, Veneciji, Barseloni i drugde gde je podnosio referate.

E. Verber sa Sarajevskom hagadom

Povodom 150-godišnjice rođenja Đure Daničića SANU i JAZU organizovali su naučni skup na kojem je Eugen Verber podneo referat pod nazivom „Marginalije uz Daničićev prevod Starog zaveta“ štampan u zborniku iste godine.

Od 3. do 9. septembra 1990. godine, na IX evropskom naučnom kongresu hebraista osnovna tema bila je: „Beograd na raskršću kultura“. Učestvovao je veliki broj profesora iz cele Evrope. Uvodno predavanje o hebrejskoj lingvistici na tlu Jugoslavije održao je Eugen Verber koji je ujedno bio i član Organizacionog komiteta. Gotovo svi Verberovi radovi sa kongresa štampani su i objavljeni kod nas i u svetu.

Godine 1972. bio je predsednik Udruženja književnih prevodilaca Srbije. Organizovao je i vodio okrugle stolove o prevođenju dela Branislava Nušića (1989) predsedavajući na mnogim Beogradskim prevodilačkim susretima pisaca na kojima je podnosio referate kasnije štampane u zborniku „Prevodna književnost“. Bio je član žirija za nagradu „Miloš N. Đurić“ i član Izdavačkog saveta i Uređivačkog odbora časopisa „Mostovi“.

Širom tada velike Jugoslavije držao je predavanja: o Isaku Baševisu Singeru i njegovom književnom stvaralaštvu, Sarajevskoj hagadi, o istoriji jevrejskog naroda, kulturi i Talmudu. Rado se odazivao pozivu da govori o temama iz jevrejske religije, Isaku Samokovliji, knjigama *Kabala i njena simbolika*, *Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora* i drugim. Jedno od predavanja koje je izazvalo veliko interesovanje publike održano je u Domu omladine u Beogradu 23. oktobra 1980. godine. Tema je bila „Jevrejska religija“. Pored Eugena Verbera učestvovali su, David Albahari i Igor Primorac. Tri godine kasnije povodom izlaska iz štampe *Talmuda* i *Kumranskih rukopisa iz pećina kraj Mrtvog mora* kod beogradske čitalačke publike javilo se povećano interesovanje za judaistiku. Tim povodom u Domu omladine održano je nekoliko velikih predavanja na kojima je govorio Eugen Verber. Teme su bile: Jevrejska religija i mistika, O poeziji, otkrićima vremenu i idejama u Kumranskim rukopisima i komparativnim istraživanjima mistike. Veliko interesovanje bilo je i za predavanje „Književni aspekti biblijskih tekstova“ koje je održao u Domu kulture „Studentski grad“.

Eugen Verber je pokušavao više puta da obnovi rad Katedre za hebraistiku na Filološkom fakultetu u Beogradu. Zahvaljujući razumevanju tadašnjeg dekana prof. dr Nikše Stipčevića ovu ideju je uspeo da realizuje i bude viši predavač za hebrejski jezik. postdiplomcima. Na Katedri za orijentalne jezike i književnost Filozofskog fakulteta u Sarajevu četiri godine bio je profesor po pozivu gde je držao predavanja o temi „Uvod u hebraistiku“.

Povodom izlaska iz štampe *Izabranih dela Isaka Baševisa Singera* (Svjetlost, Sarajevo, 1986, 1988) Eugen Verber je bio u nekoliko knjiga autor rečnika a njegova supruga Natalija saradnik na rečniku manje poznatih reči sa jidiša. Pored ovih knjiga Natalija

Verber je bila i saradnik na ranijim knjigama *Talmud* i *Dibuk-između dva sveta*.

Zajedno sa književnikom i dramskim piscem Miodragom Ilićem bio je izdavač knjige *Apis-dramska hronika ili košmar jednog zločina*. Ova knjiga izašla je 1988. godine, i u njoj je objavljen dramski tekst predstave „Apis“, prvi put izvedene u Beogradu 6.3.1988. godine na Zemunskoj sceni Narodnog pozorišta.

Eugen Verber je, takođe bio veoma aktivan u radu u jevrejskoj zajednici počev od predavanja, podučavanja hebrejskog jezika, učešća na seminarima, makabijadama, letovanjima i radu organa opštine i Saveza. Bio je autoritet za sva pitanja iz oblasti judaističke istorije, jevrejskog naroda i znanja hebrejskog jezika. Kao dugogodišnji aktivista biran je za člana Izvršnog odbora Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, Veća Jevrejske opštine Beograd, predsednika verske i kulturne komisije i komisije za letovanja za rad sa omladinom. Pred kraj života izabran je za doživotnog člana Izvršnog odbora Saveza. Pored toga bio je član redakcije glasila „Jevrejski pregled“, „Biltena jevrejske opštine Beograd“ i „Jevrejskog kalendara“.

Sedamdesetih godina u Beogradu je organizovan zimski seminar za omladinske aktiviste i vaspitače jevrejske zajednice. I ovde je Eugen Verber pomogao organizatorima održavši predavanja o jidišu, Šolem Alejhemu jednom od najznačajnijih književniku koji je stvarao na jidišu. Pored toga govorio je o jevrejskim običajima, i tradiciji, kumranskim svicima, praznicima (Pesah, Purim, Hanuka) a na kraju druženja znao je i da zapeva pesme na jidišu.

U jevrejskom letovalištu u Pirovcu kod Šibenika osamdesetih godina bio je angažovan na poslovima edukativnog rada sa mladima.

Prilikom organizovanja studijskih izložbi u organizaciji Jevrejskog istorijskog muzeja Eugen Verber je bio nezaobilazni saradnik. Uspehu mnogih izložbi doprineli su njegovi stručni saveti i tekstovi koje je objavljivao u predgovoru kao što su: „Umetnička obrada metala za jevrejske praznike“ (1974) „Vezene tkanine iz jevrejskih zbirki u Jugoslaviji“ (1978) „Jezik, pismo i knjiga Jevreja u Jugoslaviji“ (1979) „Praznični običaji jugoslovenskih Jevreja“ (1986). Učestvovao je aktivno u pripremi izložbe i obimnog kataloga „Židovi (Jevreji) na tlu Jugoslavije“ (1988) gde je bio savetnik za judaistiku, autor pojedinih tekstova i rečnika.

Pored toga što je bio autor mnogih tekstova, obavljao je i poslove redaktora, urednika, recenzenta.

Pred kraj života često je znao da kaže: „Moj osnovni cilj bio je da nagomilam dovoljno znanja da bar jedan njegov deo prenesem užoj jevrejskoj zajednici i široj kulturnoj sredini. Nadam se da sam to i ostvario.“

Kao dobar poznavalac hebrejskog jezika, angažovan je za sudskog tumača. U slobodno vreme, kad

bi ga ugrabio, bavio se fotografijom. Bio je član Udruženja književnika Srbije, član Srpskog PEN – centra. U časopisu za jevrejsku književnost „Mezuza“ (1993/94) čiji je glavni urednik bio David Albahari, na njegov poziv, postao je konsultant i saradnik.

Iako je 1975. godine zauvek prestao da bude pozorišni glumac, i prešao u slobodne umetnike, glumu nikada nije napustio. U svojim sećanima kaže da je to radio zbog unukâ da ga ne zaborave. Njegov tako prepoznatljiv glas. često se mogao čuti na talasima Radio-Beograda gde je glumio u mnogim radio-dramama od dečjih do ozbiljnih dramskih ostvarenja. A bilo ih je više od sto dvadeset. Prva radio-drama u kojoj je igrao bila je *Mirna noć* od Živorada Mihailovića (1961). Igrajući u televizijskim dramama i dugometražnim filmovima stvorio je lik gotovo arhetip ozbiljnog izraza. Ostao je upamćen najviše po likovima nemačkih oficira. Privatno, po rečima onih koji su ga bolje poznavali, bio je beskrajno šarmantan i duhovit sagovornik, sušta suprotnost svom strogom spoljašnjem izgledu. Pamtim ga po značajnim ulogama u TV dramama: *Šnajderski kalfa*, *Zločin Silvestera Bonara*, *Samci*, *Majstori*, *Kamiondžije*, *Rekvijem za teškaša*, *Otpisani*, *Nikola Tesla*, *Vuk Karadžić*, *Vruć vetar*, *Prokleta avlija*, *Sivi dom* i drugim. Prvi put je zaigrao na filmu 1967. godine u filmu *Jutro* režisera Mladomira Puriše Đorđevića. Zahvaljujući reprizama na televiziji i dan-danas vidamo ga u poznatim jugoslovenskim filmovima: *Varljivo leto '68*, *Biciklisti*, *Operacija Beograd*, *Protiv kinga*, *Valter brani Sarajevo*, *Maestro i Margarita* i drugim. Poslednju filmsku ulogu odigrao je u filmu *Donator* režisera Veljka Bulajića (1989) a na televiziji je poslednji put bio sudija u epizodi Miško TV serije *Zaboravljeni* Darka Bajića (1990).

Eugen Verber umro je u Beogradu 1. januara, na Novu 1995. godinu u 72. godini.

Sedam godina posle njegove smrti izdavačka kuća Narodna knjiga-Alfa iz Beograda prihvatila se objavljivanja *Izabranih dela Eugena Verbera*. Pored činjenice da je od vremena izlaska prvih značajnijih knjiga Eugena Verbera prošlo dosta vremena motiv je bio i taj što se osećala potreba za ovakvom vrstom njegove prevedene literature. Vasa Pavković urednik izdanja u ovoj izdavačkoj kući naglasio je da ponovno objavljivanje Verberovih dragocenih rezultata istraživačkog, autorskog i prevodilačkog rada predstavlja „dug prema jednoj od poslednjih renesansnih ličnosti na našim prostorima“. Konsultanti su bili književnik Filip David, istoričarka književnosti Simha Kabiljo-Šutić i Eugenaova supruga Natalija.

Prve knjige u okviru *Izabranih dela Eugena Verbera* pojavile su se 2002. godine. *Uvod u jevrejsku veru* i *Talmud* izazvale su veliko interesovanje. Iste godine planirano je i štampanje *Kumranskih rukopisa iz pećina kraj Mrtvog mora*. Problem je nastao oko

autorskih prava i knjiga nije objavljena. Zatim su se pojavile *Jevrejske narodne bajke* (2003) i *Kabala i njena simbolika* (2006). Osim ovih bilo je obnovljenih izdanja kod drugih izdavača: *Kabala i njena simbolika* (Plavi krug, 2001) *Mađioničar iz Lublina* (Narodna knjiga-Politika, 2004, 2008) *Jevrejske narodne bajke* (Bookland, 2011).

Od svih prevedenih knjiga Eugena Verbera najviše izdanja imala je knjiga *Sarajevska hagada* koju su prvo obnovili Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine i „Svetlost“ iz Sarajeva na bosanskom, hebrejskom i engleskom jeziku (1999) a zatim i izdavačka kuća „Rabic“ (2006, 2010). Pored štampanih izdanja objavljen je i CD u produkciji Canal Multimedia iz Venecije. *Talmud* u prevodu Eugena Verbera, knjiga za kojom i dalje vlada veliko interesovanje, imala je sreće da doživi i peto izdanje. Izdavač je „Litteris“ iz Zagreba (2008).

U rukopisnoj građi Eugena Verbera ostalo je mnoštvo neobjavljenih eseja, studija i drugih vrsta tekstova. Samo nekoliko manjih prevoda objavljeno je povodom njegove smrti u časopisu „Književnost“ i „Književnim novinama“ (1995). Među značajnijim neobjavljenim radovima nalazi se *Pinkas jevrejskih opština Jugoslavije*. Reč je o prevodu zbornika „Pinkas kehillot Jugoslavija“ na engleskom jeziku, koji je izašao u izdanju Jad Vašema iz Jerusalima a koji je Eugen Verber u dogovoru sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije preveo na srpski jezik. Ovaj ogroman dragoceni rukopis od 1062 stranice predstavlja vrstu enciklopedije o jevrejskim zajednicama od osnivanja u Jugoslaviji, do posle Holokausta u Drugom svetskom ratu.

Na žalost, zbog raspada zemlje Jugoslavije, i dan-danas čami u rukopisnoj građi Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu.

Za svoj dugogodišnji plodan stvaralački rad i društveno angažovanje Eugen Verber nije dobio mnogo priznanja.

Savez mađarskih književnika dodelio mu je 1974. godine plaketu „Petefi Šandor“ a sledeće godine dobio je nagradu SIZ-a kulture Vojvodine.

Povodom izlaska iz štampe *Talmuda* 1982. godine, od Jevrejske opštine Beograd dobio je Diplomom u upisu u Zlatnu knjigu Keren kajemeta i za angažovanje na kulturnom planu u jevrejskoj zajednici.

Od Udruženja književnih prevodilaca Srbije dobio je nagradu „Miloš N. Đurić“ za prevod knjige *Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora* (1982). Nagradu za životno delo primio je 17.5.1994.

Iz Fonda „Buki Finci“ pripala mu je Povelja za knjigu *Biblijske priče* (1988).

Dobitnik je i Srebrne plakete grada Beograda.

Filološki fakultet u Beogradu 21.12.1990. godine dodelio je Eugenu Verberu najviše priznanje - Medalju i Povelju sa likom Đure Daničića. Eugen Verber je prvi dobitnik ovog priznanja. Nagrada mu je

pripala za dragocen nastavnički stručni i organizacioni doprinos u radu Katedre za hebraistiku i organizovanje lektorata i organizaciji IX evropskog naučnog kongresa hebraista

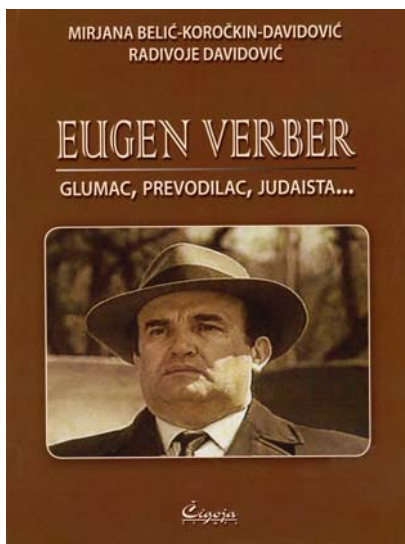
Odužujući se svom nekadašnjem žitelju i velikom delu koje je ostavio za sobom Komisija za nazive naseljenih mesta i javnih službi Skupštine grada Novog Sada 10. oktobra 2011. godine donela je odluku da jedna ulica u Novom Sadu dobije ime po Eugenu Verberu. Postoji inicijativa da i Beograd kao grad u kojem je proveo poslednje trideset četiri godine života dobije ulicu sa nazivom Eugena Verbera. Nadamo se da će se to dogoditi u dogledno vreme.

I na kraju priče o Eugenu Verberu za koga se govorilo da je bio „pokretna enciklopedija“ i da je u njegovom društvu bilo bolje čutati jer se moglo mnogo toga naučiti, navodimo citat (IV:17) iz *Talmuda*, njegovog životnog dela:

„Rabi Šimon reče:

„Tri krune postoje: kruna Nauka, kruna sveštenečka i kruna kraljevstva ali kruna dobrog imena ih sve nadvisuje“.

Eugen Verber je to znao. Postao je kruna dobrog imena. Ona će to biti sve dok se na ovom jeziku bude pisalo, čitalo i mislilo. Jer, mnogima bi i tri života bilo malo za sve ono što je znao i uradio.

Iz knjige Mirjane Belić-Koročkin-Davidović i Radivoja Davidovića: *Eugen Verber, glumac, prevodilac, judaista*
Čigoja štampa, Beograd, 2014.

Dragana Ivanović

Nove fore i fazoni

Žao mi je što su dečjeg pisca napala stvorenja koja se nazivaju decom. Mene je sramota. Oni su mene vrebali kao životinje plen i opkolili me kao vučjaci štene.

Pisac i novinar Raša Popov (81) ovim rečima nas prima u svom domu ispred kojeg su ga pre mesec dana napala trojica Roma.

- Ne osećam se sigurno u svom stanu iza zaključanih vrata, a celog sam veka branio Rome i imao sam dobre prijatelje među Romima - navodi Popov.

Pisac nije povređen u napadu, a mladići su ga čekali da uđe u zgradu, da bi se popeli do njegovog stana dok se on vozio liftom. Tu su ga sačekali i verbalno napali.

- Tražili su mi novac. Dao sam im metalni, 15 dinara. Hteli su da vide gde starkelja drži papirne pare, jer je to ono što njima treba. Ušao sam u stan, a najstariji je gurnuo koleno u vrata. Onda sam vrata zatvorio ramenom. Bilo je strašno. Nisam imao srčanih ili bilo kakvih tegoba posle toga. Sada sam postao paranoičan - kaže Raša, dok sedi okružen knjigama i uspomenama u dnevnoj, radnoj, ujedno i spavaćoj sobi.

Čovek koji je svoj život i stvaralaštvo usmerio na dobrobit dece doživeo je poniženje upravo od njih i to je ono što ga boli više od činjenice da je napadnut i maltretiran.

Neki novi klinici, koji očigledno nisu odrastali na čarobnim i lepršavim pričama čudnog Raše pronalazača, imaju neke druge fore i fazone. Surove, prizemne i neprilične njihovom uzrastu. Rašu su, naime, napali desetogodišnjaci.

Popov kaže da je alarmirao policiju, iz koje mu je rečeno da napadače nemaju zavedene među prestupnicima.

- Policija mi je uzela otiske prstiju radi eliminisanja onih koje su našli na kvaki, pošto je nastariji držao tu kvaku kao davljenik slamku. Ipak, kazali su mi da su oni maloletni i da ne mogu da ih uhapse. Pre dve godine su me isto napali, ali na ulici. Ti su bili stariji, pa sam pomislio da su ovo njihovi potomci. Momci terorišu ceo kraj. Moj bakalin mi je rekao da kada ih vide zatvaraju radnju, a pre nekoliko dana su jednom čoveku iščašili ruku. Napadaju slabije - priča pisac.

Otkako mu je pre dve godine umrla žena Rada, svakodnevno ga obilazi ćerka Dijana.

- Našla mi je jedan jeftin restoran, tu na početku Dalmatinske, gde obrok košta 250 dinara. Dok sam bio gospodin čovek, hranio sam se u kafani, a sad se snalazim - priča Raša dok nas ispraća.

Napominjemo mu da zaključa vrata, a umesto pozdrava dobijamo samo tužni osmeh.

www.blic.rs

U ovom broju

Jovica Aćin: *Kant i Bodler sa Sadom*

Dragana Paunović: *Hroničar apokalipse*

Henri Miler

Ivan Mužić: *Dante o djelovanju zvijezda i slobodnoj volji*

Jasmina Vrbavac: *Dostojanstvo apokrifa*

David Albahari: *Piščev dnevnik*

Filip David: *Trijumf primitivizma*

Julija Latinjina: *Kognitivna disonanca*

Maša Gessen: *Rusija koja izumire*

Ana Dević: *Dijalog na Bosforskom univerzitetu*

Mirjana Belić-Koročkin-Davidović &

Radivoje Davidović: *Priznanja i društvene aktivnosti*

Dragana Ivanović: *Nove fore i fazoni*

www.mansarda.rs

"Nisu sve knjige opasne, opasna je samo jedna" (Danilo Kiš)

Stranice posvećene Jevrejima bivše
Jugoslavije

<http://elmundosefarad.wikidot.com>

Ne zaboravite da otvorite

www.makabijada.com

Istraživački i dokumentacijski centar

www.cendo.hr

Časopis za književnost Balkana
čiji je jedini kriterij estetski

www.balkan-sehara.com

Lamed

List za radoznale

Redakcija - *Ivan L Ninić*

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

42268 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ninic@netvision.net.il